

afgiftekantoor Antwerpen X

vivat academia

tijdschrift van het Verbond der Vlaamse Academici
driemaandelijks nr 120 juli, augustus, september 2003

*"Wie gevonden heeft,
heeft slecht gezocht"*

Willem Jan Otten, Nederlands schrijver

Inhoud

Alles wel beschouwd (Frank Judo)	105
Uitreiking van de Orde van de Vlaamse Leeuw aan Hubert van Herreweghen (Mathias E. Storme)	107
Gerard Walschap, een moedig non-conformist (Jos Journée)	115
Tweehonderdduizend nieuwe jobs? De jacht is open! (Geert Janssens)	123
Naar een herontdekking van het pedagogische in het Vlaamse onderwijs (Valeer Van Achter)	126

secretariaat: Passendalestraat 1A
tel 03 366 18 50, fax 03 366 60 45
e-post vva@vzb.org, <http://vva.vvb.org>, giro 000-0429238-13

verantwoordelijke uitgever: M. Storme
Passendalestraat 1A
2600 Berchem

Alles wel beschouwd

Mr Drs Frank Judo

Buitenlandbeleid is meer dan internationale politiek

In de hemel is er, zo leert de volkswijsheid, meer vreugde over één zondaar die zich bekeert, dan over negenennegentig rechtvaardigen. Wanneer zelfs Louis Michel afscheid lijkt te hebben genomen van zijn ongenueanceerde continentalisme, zal nauwelijks iemand in Vlaanderen dat betreuren. Terecht hebben velen er immers op gewezen dat ons land een traditie heeft van een buitenlandbeleid dat goede relaties in de Atlantische ruimte beschouwt als een gedroomd tegengewicht tegen ongewenste neigingen tot hegemonie op het continent. Het Engelse bondgenootschap heeft reeds meermaals zijn nut bewezen, zowel in de richting van Frankrijk als in de richting van Duitsland. En dat de band tussen het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten sterker is dan een loutere historische herinnering, hoeft geen betoog.

Deze analyse is juist, maar erg onvolledig. Buitenlandbeleid is meer dan louter politiek, en dat geldt zeker voor een deelstatelijk beleid, dat op grond van de bestaande bevoegdheidsverdeling vooralsnog weg moet blijven uit het grote schaakspel van de diplomatie. In afwachting van meer, dient Vlaanderen zich te beperken tot een internationaal beleid met voornamelijk economische en culturele zwaartepunten. Ons inziens zou het fout zijn de mogelijkheden die deze instrumenten bieden te laten liggen, hetzij omdat ze te uitgebreid, hetzij omdat ze te beperkt worden geacht. Een visie op lange termijn mag geen obstakel zijn voor nederiger taken als het onderhoud van de bestaande beleidsinstrumenten, net zomin als het omgekeerde het toelaatbaar kan zijn. Dat is een basisles van staatsmanskunst, en het is deze les die verklaart dat in dit blad sinds 1999 meermaals werd betreurd dat het actieve buitenlandbeleid van de vorige Vlaamse Regering al te weinig werd voortgezet.

Buitenlandbeleid is dus meer dan diplomatie in de enge zin van het woord. En net zoals er een Vlaamse traditie bestaat die de politieke alliantie met de Angelsaksische ruimte privilegieert, bestaat er een even oude en even respectabele traditie die de culturele relaties op het continent verzorgt. De culturele kruisbestuiving met Italië, Frankrijk en Duitsland was een vanzelfsprekendheid gedurende vele eeuwen, die

Het VVA ontstond begin vorige eeuw als groepering van regionale oud-studentenkringen en heeft tot doel:

- culturele en maatschappelijke vorming ;
- verspreiding van wetenschap en cultuur ;
- behartiging van de belangen van academici, in het bijzonder het universitair onderwijs en onderzoek en permanente vorming ;
- ijveren voor verdere Vlaamse ontvoogding en ontplooiing van de Nederlandse cultuur.

Er zijn VVA-afdelingen in Oostende, Brugge, Ieper, Kortrijk, Oost-Vlaanderen, Antwerpen, Taxandria, Klein-Brabant, Campinia, Brussel, Leuven-Hageland en Limburg.

Algemeen secretariaat

Rita WARDENIER

adres: Waversesteenweg 288, 1040 Brussel

gsm: 0472 89 33 99

fax: 02 412 42 00

e-mail: rwardenier@hotmail.com

Administratief secretariaat

Mia CUYPERS

adres: Passendalestraat 1 A, 2600 Berchem

tel: 03 366 18 50

fax: 03 366 60 45

e-mail: vva@vvb.org

vandaag echter duidelijk aan relevantie heeft verloren. Dezelfde media die het moeilijk hebben met de Amerikaanse politieke "arrogantie" hanteren een culturele horizon die reikt van San Francisco tot New York. Dat is geen verwijt, veeleer een vaststelling, die bevestigt dat de media de spiegel zijn van hun tijd.

Toch heb ik het moeilijk met die culturele eenzijdigheid. Dat gedurende de tweede helft van de vorige eeuw de culturele relaties met de Franstalige ruimte enigszins werden beperkt, kan worden begrepen na de overdosis van de eeuw die eraan voorafging. Moet dat echter tot gevolg hebben dat jonge academici amper weet hebben van het culturele en wetenschappelijke leven in Frankrijk? Is het normaal dat studenten aan een universiteit luid protesteren, wanneer ze wordt gevraagd een Duitse tekst door te nemen, en deze houding verantwoorden met de even lapidaire als domme stelling dat alle waardevolle documenten in het Engels beschikbaar zijn?

Over onze kennis van het Italiaanse culturele, wetenschappelijke en sociale leven past zedige stilte. Tot wat dienen kan echter het volgende: toen begin jaren '90 onder druk van de *Lega Nord* het regionaliserings-thema aan de orde kwam in de Italiaanse intellectuele wereld, stonden binnen de kortste keren twee academische tijdschriftpublicaties van hoog niveau ter beschikking rond het thema "federalisme". Wie kan een soortgelijk voorbeeld aanhalen in onze streken?

Een vernieuwd aanknopen met een doordacht atlantisme is dus zeker niet fout, maar patent onvoldoende, zolang het niet wordt gecombineerd met een renaissance van onze Europese culturele verankering. Dat heeft niets te maken met enig "cultureel" anti-Amerikanisme, maar alles met een correcte inschatting van de oude "triple alliance" die de Vlaamse intellectuele burgerij hielp te overleven: een politieke gerichtheid op Engeland, een culturele gerichtheid op met name Frankrijk en Duitsland. In een veranderende wereld hoeven deze gerichtheden niet exclusief te zijn, maar relevant blijven ze zeker.

Uitreiking van de Orde van de Vlaamse Leeuw aan Hubert van Herreweghen

Prof. Dr Mr Mathias E. Storme

Toespraak door professor Matthias E. Storme te Gent op 29 juni 2003 als voorzitter van de Orde van de Vlaamse Leeuw

De *Orde van de Vlaamse Leeuw* wordt toegekend ter erkenning van verdiensten in verband met :

- een consequente en kordate houding in de sociale en culturele ontvoogding van de Vlaamse gemeenschap;
- prestaties die de integratie van de Nederlanden bevorderen;
- acties en initiatieven met het oog op de uitstraling van de Nederlandse taal en cultuur.

Deze Orde wordt vandaag voor de eenentwintigste maal uitgereikt. Op de twintigste uitreiking, vorig jaar, las ik U voor uit de vertolking die Hubert van Herreweghen maakte van het gedicht "Moeder Vlaanderen" van Liliane Wouters. Ik wist toen nog niet dat wij hem vandaag de orde zouden toekennen, maar zijn naam lag toen reeds op onze lippen.

Met deze uitreiking openen wij tevens de zogenaamde Elfdaagse, de aanloop naar de elfde juli die onze nationale feestdag is, tot spijt van wie 't nog steeds benijdt. Besloten werd, van hogerhand, om deze elfdaagse dit jaar voor het eerst te thematiseren, en meer bepaald in het teken van de dichtkunst te zetten. Om minstens drie redenen ben ik met dit thema gelukkig, en deze redenen spelen voor mij voluit bij de dichtkunst van de gelauwerde vandaag.

Op de eerste plaats is de dichtkunst een kunst waarin onze cultuur, en dat is de Nederlandse - die wij beleven in zijn zuidelijke variant -, onbetwist wel op de allereerste rang staat, en dit niet slechts in een gouden eeuw, maar nu reeds vele eeuwen lang. Méér dan in andere literaire genres hebben we dichters die zich met de groten uit andere talen kunnen meten. Het is dan ook erg zinvol om onze Zuid- en Noord-Nederlandse dichtkunst uit heden én verleden meer bekendheid te geven in de wereld, en ik hoop dat de inspanningen daartoe in de komende jaren zullen worden opgevoerd. Ik hoop ook dat deze promotie niet

beperkt blijft tot dichters die omwille van politieke correctheid of andere modieuze stromingen bij sommigen goed "in de markt" liggen.

De dichtkunst bijzonder onder de aandacht brengen in de loop naar een Vlaams-nationale feestdag moge daarbij voor sommigen een vloek zijn, voor mij is ze veeleer een aanleiding om precies te wijzen op de verhouding tussen een dichter en zijn volk.

De dichter overstijgt de onmiddellijke ervaring van zijn volk om doorheen reflectie, bezinning, zingeving, deze te verdichten tot een gedicht. Veel van die ervaring betreft natuurlijk universeel menselijke themata, van lief en leed, leven en dood. Die themata worden echter steeds ervaren in een particuliere omgeving, in particuliere verbanden, in een particuliere gemeenschap. Een dichtkunst die zich daaraan geheel zou onttrekken, zou snel ijl worden, omdat dat universele an sich misschien de hoogste laag vormt, maar toch maar dikte krijgt door de particuliere ervaring, zoals die van generatie op generatie wordt doorgegeven. Want, zoals Anton van Wilderode dichtte:

*"De stem die ik ternauwernood vernam
alsof zij uit een ander tijdperk kwam
vervoerde weerloos mij naar een verleden
waarin de wortel zit waaruit ik stam."*

Hubert van Herreweghen moge dan al geen dichter van strijdgedichten zijn, zoals van Wilderode mede was, maar zijn werk vertolkt evenzeer de eigenheden van zijn land, en daarin heel in het bijzonder Brabant, en nog meer Brussel en het Pajottenland, en van de geschiedenis van het volk waartoe hij behoort. Zoals andere grote dichters is het hem dan ook niet te min om zijn gave van het woord aan te bieden aan zijn volk.

Dichtte Hölderlin niet over de taak van de dichter:

*"Doch uns gebührt es
Unter Gottes Gewittern,
Mit entblößtem Haupte zu stehen,
Des Vaters Strahl, ihn selbst
Mit eigner Hand zu fassen
Und dem Volk ins Lied gehüllt
Die himmlische Gaabe zu reichen"*

Vertaald:

*"En toch past het ons, onder Gods onweer
met ontbloot hoofd te staan,
De straal van de vader eigenhandig te vatten"*

*En de hemelse gave, gehuld in het lied,
Aan te bieden aan het volk".*

De ervaring vertolken, verdichten, is ook zin stichten. Een dichter toont met woorden wat anderen voor hen misschien diffuus voelden, maar niet konden uitspreken; zij stichten nieuwe zinnen en daarmee nieuwe zin. *"Was bleibet aber, stiften die Dichter"* luidt de slotzin van Hölderlins gedicht *"Andenken"*.

Andenken was ook het woord dat Heidegger¹ gebruikte voor een denken dat tegengesteld is aan het wegdenkende denken. Het wegdenkende denken is het zuiver rationele, technische denken, dat blijft staan bij het bevattelijke. Het aandenkende denken, dat aandacht geeft aan mensen en dingen, denkt ook aan wat ons overstijgt: *Andacht* betekent niet voor niets in het Duits ook vroomheid of gebed. Hubert van Herreweghen moge ons misschien doen wegdromen bij het lezen van zijn gedichten, zijn werk getuigt des te meer van het aandenkende denken.

En wanneer datgene wat ons overstijgt ook het hogere kan worden genoemd, dan lees ik in het gedicht *"De bron op de berg"*. Het tekent daarmee tegelijk ook de bescheidenheid van de dichter en zijn aandacht voor de "bronnen":

*Eenvoudigen wij, hoog van geboorte
Op de berg waar bronnen springen.
Hou je dan hoog en buk je, hoor je,
Nooit anders dan voor hogere dingen.
(...)*

(Hubert van Herreweghen, uit: *Kortwoonst in de heuvels*)

In zijn *laudatio* daarnet heeft Gaston Durnez een schitterende zin uitgesproken in verband met de rol die dichters hebben gespeeld in de Vlaamse ontvoogding: *"onze dichters hebben ons uit het ongerijmde gehaald"*. Een volk zonder dichters leeft in het ongerijmde, een volk waarvan de ervaring niet in rijm en ritme is verdicht, blijft een verarmd volk, wat zijn andere rijkdommen ook moge zijn. Minstens in die zin kan men ook vandaag nog zeggen: de taal is gans het volk.

In velerlei zin dreigen wij vandaag terug in het ongerijmde terecht te komen, of zijn we er reeds in terechtgekomen, en probeert Hubert van Herreweghen ons uit het ongerijmde te houden.

1° In een eerste zin gaat het om de bedreigingen voor het Nederlands, de taal waarin wij wonen: de taalverloederding, de slordigheid, ook het functieverlies door verengelsing van straatbeeld of wetenschap. Het

publiek hier vandaag aanwezig kent het probleem en is er gevoelig voor; ik hoef er hier niet verder over uit te weiden. Daartegenover staat de zorg en virtuositeit van de dichter, de rijkdom van woord en klank, waarbij zoveel oude Nederlandse woorden een nieuwe kans krijgen.

*"Paden lopen door de tijd
Tot nu mensen ze vermoorden
En verstikken met beton
Zo doen ze het ook met woorden."*

(Hubert van Herreweghen, "Paden")

2° Wij dreigen ook in het ongerijmde terecht te komen door de overdaad aan taal, de overdaad aan woorden. In een tijd waarin er veeleer miljoenen woorden teveel worden gesproken² dan één te weinig is de spaarzaamheid van de dichter een groot goed, de spaarzaamheid waarmee elk woord gewikt en gewogen wordt vooraleer het een plaats kan krijgen in het gedicht.

Teveel woorden versmachtten ook de waarheid. Hubert van Herreweghen houdt ook niet zo van de "grote woorden", naar Marsman laat hij "alles wat tot u komt onder grote en oorlogszuchtige namen buiten uw raam in de regen staan"³.

Nochtans, wanneer hij in 1956 een bloemlezing uitgeeft van het werk van Albrecht Rodenbach, dan begint deze met het gedicht "Waarheid" dat eindigt :

*"Ja zing en dicht – maar steeds
Beheerse waarheid, in het vroedend voorhoofd
Gerust en kalm gedregen, Dicht en Zang"*

("Waarheid", 1877)

In zijn eigen vers "Waarheid" klinkt het dan weer:

*"Verstil in ons, rumoerige dagen,
Bezink tot op de boom,
Om wat waar was op te dragen
Tot de waarheid van de droom"*

(uit: Karakol)

Zoals taal waarheid kan brengen kan ze ook leugen brengen. Zoals Jan Engelman dichtte in het vers "Favete linguis" – mijn vertaling: let op uw taal - :

"Met lege woorden wordt de ziel vermoord". Ik heb dit gedicht hier al eerder voorgelezen en houd het daarom vandaag bij een ander gedicht van Jan Engelman, de "Ballade van de waarheid".

*"Wanneer de waarheid niet meer wordt gezegd,
Gelijkt de ziel een landschap zonder regen:
De grond versmacht, de bloei is voor de tijd
Verdord, verschrompeld en de lucht staat tegen.
(...)*

*De leugen zit te troon en heeft de straat,
Zij grijnst ons langs de vertrouwde wegen,
De leugen ranselt Waarheid in' t gelaat –
Maar leugen staat de Nederlander tegen".*

Deze ballade is geschreven tijdens de tweede wereldoorlog, maar dat betekent natuurlijk niet dat enkel dan de leugen regeerde, dat enkel dan met lege woorden de ziel werd vermoord. Bij Hubert van Herreweghen vinden we ook de boosheid om de vernielingen van de oorlog – de bekende "Ballade van de dertien gezellen", en recent in zijn laatste bundel *Kortwoning in de Heuvels* onder meer in het gedicht "Akkerman", maar vaker nog een boosheid om de vernielingen in vreedstijd, de vernieling van stad en platteland, de vergiftiging van onze bronnen. En bronnen moet hier enerzijds letterlijk worden genomen, maar daarnaast ook in andere betekenissen. Die andere betekenissen hangen samen met de derde en vierde vorm van het ongerijmde.

3° De derde vorm waarmee wij in het ongerijmde komen is het weren van de zingeving. De dichter houdt ons ook uit het ongerijmde door de tekens te zien die verwijzen naar onze bronnen, naar wat ons overstijgt, naar een zin of betekenis. Er zijn natuurlijk ook dichters die ons absoluut in het ongerijmde willen krijgen, die geen kosmos, geen orde, geen bezielde schepping erkennen. Het nihilisme – de afwijzing van rijm of rede – woekert hevig vandaag⁴.

Hubert van Herreweghen wil wel oog hebben voor de "heilige tekens" wel zien, wil wel "geloven in het verband":

*"Binnenkort ben ik uitgewreven,
Een heilicht, een misverstand,
Maar even, nog tijdens het leven,
Met oog, huid, oor hand,
Voel ik een ander ding beven
Boven en naast mijn verstand.
In water, in licht en zand,*

*Staan hiërogliefen geschreven
In vriendschap daarmee wil ik leven
En geloven in het verband."*

("Tak", ook gepubliceerd onder de titel "Rouw")

Op de zondag die we vandaag zijn kunnen we het ook zeggen met de verzen van Anton van Wilderode:

*De laatste dag de zevende is heilig,
is voorbestemd om de verworven orde
zonder verwondering gewoon te worden,
is met gevoelens van geluk bezonnen
vooruitzien naar de tekens van de toekomst.
Naar Vlaanderen nog ver maar al begonnen.*

(De zeven dagen)

De namen van Hubert van Herrewegen en Anton van Wilderode horen, hoewel er ook grote verschillen zijn, toch in dit opzicht in één rij samen met een reeks andere Vlaamse dichters die vooral gemeen hebben dat zij niet behoren tot het cirkeltje van literatoren die in de media opgehemeld worden, maar tot die traditie die men veeleer probeert dood te zwijgen. En de reden daarvoor is niet mindere kwaliteit of gebrek aan zeggingskracht. Hoe meer men voor het ongerijmde kiest, hoe groter de kans dat men opgehemeld wordt door de links-liberale *Zeitgeist*. Deze tweedeling werd goed aangegeven in een bijdrage van Kees Fens uit 1987, bij de dood van een andere grote Vlaamse dichter die voor mij in dezelfde rij thuishoort, Pieter Buckinx. Ik kan het dan ook niet laten U te herinneren aan een gedicht van zijn hand, een van de meest pregnante gedichten ooit over ons land geschreven :

*"Leer mij dit land beminnen of verachten,
Lijn trotse torens waar de herfst in klaagt,
Mijn kathedralen, ruïnen, heuvelen en grachten,
Mijn golvend zeeschuim waar de wind in jaagt.*

*O land van zon en storm, waar de onterfden dwalen,
Melaats en uitgehold, verzuurd van wrok en spijt.
De wolken drijven toe, ik zie Gods schaduw dalen
Over mijn somber land dat in de nacht verglijdt.*

*Maar door de wortelgrond van onze nederlagen
En door het striemend zeer dat ons de roede slaat,
Breekt altijd weer opnieuw het onvergankelijk zaad:
Het donker smeulend vuur dat 't leven nooit verraadt"*

4° Tenslotte zijn we ook in een vierde en meest letterlijke zin veelal in het ongerijmde terechtgekomen, doordat heel veel aaneenrijgingen van woorden zonder maat of rijm ook als dichtkunst moeten doorgaan, ook als ze dat maar zelden zijn. Om Schopenhauer te parafraseren: Paul van Ostayen had nog maar pas aangetoond dat onberijmde zinnen niet altijd een ongedicht zijn, en soms ook een groot gedicht kunnen vormen, of al het ongedichte begon zich te verstoppen in het onberijmde om te pretenderen toch gedicht te zijn⁵.

Een van de redenen waarom Van Herreweghen niet modieus is, is dat hij zogezegd een klassiek dichter is. En tegenover klassieke dichtkunst wordt dan "hedendaagse dichtkunst" geplaatst. Maar zoals nog een andere grote Vlaamse dichter die wij te vroeg verloren, Herwig Hensen, het zei : *"Een hedendaagse dichtkunst? Die bestaat niet, er is de dichtkunst van altijd, van de Grieken tot nu, en dat is geen kunst die naar een vorm zoekt, want vorm en inhoud (of boodschap) zijn onafscheidelijk"*

Hubert van Herreweghen dichtte over de onafscheidelijkheid van vorm en boodschap in het ambacht het gedicht "Kruik":

*"Ik vond een vorm die velen vonden,
vuur heeft met klei een ruimte omwonden,
een wand uit leem van akkerland.
Zijn volte, een kei, vulde mijn hand.
Het water vond hem om te drinken
Verzadiging tot het verzinken.*

*En mij werd geen berouw gezonden
Dit keer om de vreugd te verminken.
Gelest mag ik uw lof verkonden;
De booglijn van uw buik gaat klinken
Tot aan uw lip in holte en rondte.
Leegte laat schoonheid ongeschonden"*

(uit: *Aardewerk*)

Natuurlijk is elke dichtkunst getekend door zijn tijd en omgeving, maar tegelijk overstijgt ze die. Om ze te kunnen overstijgen moet ze wortels hebben in de aarde. Een dichtkunst met wortels in de aarde en het hoofd in de wolken is een dichtkunst van altijd. Oordeel maar zelf bij het horen van het "Lied van de gemsbok", door Hubert van Herreweghen gecomponeerd op de wapenspreuk *"Hauteur n'est souche"*

*"Hoogte is geen zate,
geen staak,
geen stobbe of wortelstol,*

geen hut van riet en biezen.

Droge krok.

Hoogte is adem tot de nok.

Long.

Duizeling en sprong,

rots en ruimte voor de bok.

Kiest gij dan grotten voor uw botten,

vraagt gij 't jok,

ik wil geen dak, ik kan niet kiezen,

laat me hopen,

laat me lopen,

ik sla wind en weder open,

ik ga niet op stok"

(uit: Karakof)

Om al deze redenen waarom U ons uit het ongerijmde houdt, is het dan ook met groot genoegen dat wij U de Orde van de Vlaamse Leeuw toekennen en dat ik U nu het hieraan verbonden zilveren plakket overhandig.

1. die het gedicht van Hölderlin bespreekt in *Erläuterungen zu Hölderlins Dichtung*, Klostermann Frankfurt a.M. 1951, 75 v.
2. *Now that millions of words are each second spoken
wonder why God ever wanted it broken
That wonderful silence that must have been heard
Before the beginning when he spoke the word
(John O'Mil)*
3. H. Marsman, "De grijsaard en de jongeling".
4. Het woord rijm betekent ook zin of rede. Hannah Arendt spreekt in *The Burden of Our Time* (een boek dat later werd herwerkt tot het meer bekende *The Origins of Totalitarianism*) over het nihilisme van de moderne mens en zijn rancune. Hij is rancuneus omdat hij zijn grenzen niet kan aanvaarden, omdat hij eigenlijk zijn eigen schepper zou willen zijn: "Modern man has come to resent everything, even his own existence - to resent the very fact that he is not the creator of the universe and himself. In this fundamental resentment, he refuses to see rhyme or reason in the given world. (...) The alternative for this resentment; which is the psychological basis of contemporary nihilism, would be a fundamental gratitude for the few elementary things that are invariably given us, such as life itself, the existence of man and the world. (...) insight into the tremendous bliss that man was created with the power of recreation, that not a single man but Men inhabit the earth". Dit alternatief voor het ongerijmde nihilisme is in het werk van Hubert van Herreweghen manifest aanwezig.
5. De boutade van Schopenhauer luidt dat Kant nog maar pas had aangetoond dat het duistere niet altijd zinloos is, of filosofen die enkel zinloze dingen te vertellen hadden hielden zich in duisterheid.

Gerard Walschap, een moedig non-conformist

Jos Journée

Op de Academische zitting 1998 van het *Ernest-Claesgenootschap* van vijf september in de 'Limburg-zaal' van de mooi gerestaureerde graanschuur van de Norbertijner-abdij te Averbode deed professor emeritus Germanistiek Gust Keersmaekers van de K.U. Leuven in zijn referaat een zeer opgemerkte en geapprecieerde uitspraak. Hij bood onverwacht en zeer emotioneel zijn excuus aan voor wat de katholieke wereld Gerard Walschap had aangedaan, Gerard Walschap, de zoekende mens... van goede wil.

Even merkwaardig was het interview van Jan de Zutter met professor Roger Thibau, vrijzinnig filosoof aan de universiteit van Gent en vrijmetselaar, onder de titel: "Wachten op God", verschenen in *De Morgen* op negenentwintig oktober 1998, de hele pagina zes.

'In mijn cursus zei ik steeds dat religie universeel is', verklaarde prof. Thibau. Op de vraag:

'Is er voor u verschil tussen religie en spiritualiteit', kwam (ingekort) volgend antwoord:

'Ja, religie zet aan tot spiritualiteit, tot het ernstig nemen van de drie vragen van Kant ... Mocht ik gelovig zijn, ik zou veeleer een Grieks-orthodox christen zijn. Dat lijkt me een echter christendom dan het katholicisme of het protestantisme. De Grieken zijn dichter bij de evangeliën gebleven. Ik heb in Griekenland veel paasfeesten bijgewoond. Dat is daar het feest van de 'Blijde Boodschap'. Hier is het een feest van de zonde, waarbij Christus sterft voor de zonden van de mens. In Griekenland is het een zegekleet: 'Hij is opgestaan!'.

De volgende vraag luidde: 'Spijt het u niet dat u niet gelovig kunt zijn?' - met antwoord:

'Ja, want het geloof heeft veel voordelen.'

'Wat weerhoudt u?'

'Waarschijnlijk de rede. Die vervloekte rede.'

Die 'vervloekte rede' het zoeken naar een antwoord op de vragen van Kant, de drie essentiële vragen, die door de Grieken reeds gesteld waren, betekenden in de ultramontaanse wereld van pakweg 40 – 50 jaar geleden voor Walschap 'bloed zweet en tranen' – armoede, broodroof, miskening.

Na een zwaar intellectueel gevecht in sterk polemische artikelen en brieven met prof. Emiel Janssen s.j. is de maat vol voor Walschap ... Hij schrijft: *Vaanwel Dan*, de breuk met de kerk. Het zoeken naar de metafysische waarheid blijft echter zeer sterk aanwezig in zijn uitgebreid oeuvre.

Jaren later, als de grote antithese wat is weggeëbd verklaart Walschap: 'Sedert vele jaren ben ik oprecht blij en gelukkig van God af te zijn, maar ik weet ook zeker dat mijn grootste verdriet is geweest dat hij niet bestaat. Al wat ik zeg of schrijf komt mij voor als een eenzijdigheid of onvolledigheid, die aanvulling nodig heeft om mijn ware verhouding naar waarheid weer te geven. Dit heb ik honderdmaal willen beproeven in een *Gebed tot God*, een boek dat ik tot mijn eigen verbazing niet heb geschreven en waarmee ik ook nog in mijn rustige atheïstische jaren in het hoofd heb gelopen.'

'Gebed tot God' -- de titel van een onuitgegeven werk van Gerard Walschap ...

'Wachten op God' -- de titel van een paginagroot artikel in *De Morgen* oktober 1998.

Bij *Waldo* belanden wij in een allegorische zoektocht naar 'de waarheid'. Wij belanden een beetje bij *De kleine Johannes* of bij de *Wandelende Jood* – het eeuwige thema van de zwerftocht naar de metafysische waarheid. Heftig, meeslepend soms werkelijk retorisch. De toespraak tot de kunstenaars doet aangenaam terugdenken aan stukken, die we op de humaniora allemaal bestudeerden en declameerden: de toespraak van Havelaar tot de hoofden van Lebak en de rede van Marcus Antonius in Julius Caesar van Shakespeare!

Het thema dat in *Waldo* het diepst treft is de levensechte, sterk gefolterde uitbeelding van de twijfel, die Waldo totaal radeloos maakt. De sfeer van subjectieve geladenheid vertaalt wellicht de sterke gebondenheid van Walschap met deze thematiek.

En hij stond daarbij niet alleen!

Dostojevski, Bernanos, Mauriac, Greene, ook gelovige auteurs, voorlopers op hun tijd, waren bezig de religieuze waardebeleving los te maken van de problematiek en de conflictenzware levenssfeer van angst, twijfel en schuld.

Intussen schreef bij ons Maria Rosseels: *Ik was een Kristen en Dood van een non*. Ze publiceerde ook in 1967: *Gesprekken met gelovigen en ongelovigen*.

Wij citeren:

'De God, die wij naar ons beeld en gelijkenis hebben geschapen, is dood. Omdat hij nooit heeft geleefd. In dat opzicht staan wij thans dicht bij de ongelovige. Hoe dicht? Hoe ver af nog? Beter dan wij zelf kan de ongelovige op die vraag antwoorden. Die bekommernis lag vóór toen wij aan de reeks vraaggesprekken begonnen. Wij wilden graag van een tiental vrijzinnige auteurs vernemen ... wat hun oorspronkelijke opvattingen zijn omtrent de oorsprong der dingen, het lijden, de dood, de eeuwigheid. Nauwelijks was de eerste in de rij, Gerard Walschap (dit boek is een samenbundeling van gesprekken verschenen in *De Standaard*) aan het woord gekomen of er stak een orkaan van protesten op ... De heftige verwijten die ons werden toegestuurd waren ten dele misschien geïnspireerd door de vrees een 'andere waarheid' onder ogen te moeten zien en verder door een oprechte bezorgdheid om de vele gelovigen die de grond onder hun voeten voelen wegzinken en in een bodemloze leegte schijnen te vallen.

'De groten in het verleden waren groten omdat ze van hun eigen tijd waren, er volop in leefden, en de toekomst mede hielpen fatsoeneren. De Goden zijn dood.

En de God-aartsvader eveneens. We kunnen de hemel niet weer ergens lokaliseren, noch God opnieuw op een troon zetten, omgeven door engelen en gelukzaligen als in een Romeins amfitheater.' (einde citaat).

De titel van het 'Woord vooraf' luidt: 'Wachten op God'. Waar hebben we dit nog gelezen? Het gesprek met Gerard Walschap draagt de titel: 'Geloven is een onredelijke daad'!

Een andere 'gelovige' uit ons eigen taalgebied, die zich diep heeft ingegraven in 'het zoeken naar' was de onvergetelijke Godfried

Bomans. Voor mij ligt de elfde druk van zijn boek *Bemide Gelovigen*. Misschien waren er nog meer herdrukken!

Iedere Vlaming zou minstens twee verhalen uit deze bundel dienen te lezen: *The saints go marching in* en ...

'De Kerstmaaltijd' 'Kapelaan Determeyer wist het niet meer. Hoewel hij tien jaar geleden tot de besten van het groot seminarie had behoord en in een orgie van zekerheid het priesterschap was binnengestapt, smaakte het heilig ambt hem nu als roet in de mond.

Hij zat recht tegenover de pastoor, die de kalkoen met een nauwelijks toelaatbare vreugde open sneed en het borststuk voor zichzelf ter zijde legde. Jij houdt wel van een pootje, zei hij pittig, de kapelaan een ogenblik recht in de ogen ziende ...' Bomans op zijn best. ... Ook Gerard Walschap begon zeer gemotiveerd aan een priesteropleiding en aan een katholieke auteursloopbaan...

Belangrijker in de evolutie van de denkwereld in ons taalgebied en *ipso facto* in de denkwereld en de aanvaardingswereld van een Gerard Walschap was het boek *In de kou* geschreven in 1969. Een gesprek tussen Godfried Bomans en de intussen via televisie en publicaties zeer bekende Michiel van der Plas. (ook uitgetreden). Na de ludieke 'uitsmijter' van Bomans, hierboven, kunnen we in het bestek van dit artikel hierop niet verder ingaan, alhoewel we dit graag zouden willen. Vóór mij ligt de zesde druk. Misschien zijn er méér. Het geeft een idee over de impact van de getuigenissen van deze twee 'eigentijdse groten' zowel literair als ideologisch.

Lou Nagels van de helaas verdwenen uitgeverij *Heideland-Orbis* kwam in 1970 op het grandioze idee gesprekken te organiseren en te boek te stellen tussen wijlen priester Albert Westerlinck (prof. K.U. Leuven José Aerts) en Gerard Walschap. Het verschijnen van twee dikke bundels: *Gesprekken met Walschap* – Deel I *Van Waldo tot Houtekiet* en deel II *Van Soo Moereman tot Het Avondmaal* was voor het 'katholieke' Vlaanderen het grote historische en sociologische ogenblik van aanvaarding van het werk van Walschap. Dit gebeurde vanuit Limburg, meer dan twintig jaar vóór het burgemeesterschap van Steve Stevaert, en de 'paarse coalitie' in de deputatie!

Dit onderstreept ontegensprekelijk de visionaire geest en de grandeur van het initiatief van Lou Nagels.

Heideland lag dus mede aan de basis van het radicaal doorbreken van de literaire verzuiling.

Uit de tekst op de 'achterflap' van deel II noteren wij:

De analyses en vragen van Westerlinck geven blijk van scherpe intellectuele flair en streven koppig naar de laatste verheldering die soms pijn kan doen, maar nergens komen zijn eerbied en vriendschap voor de grote schrijver in het gedrang. Zo is dit tweedelig werk op zichzelf merkwaardig als een dialoog die van grote menselijke waarde getuigt, en is het bovendien onmisbaar voor ieder die belang stelt in de complexe innerlijkheid van Walschaps' literaire persoonlijkheid en de diepere zin van zijn oeuvre!

Om in dit korte bestek dit eerste facet uit het wezen en werk van deze auteur zo intellectueel eerlijk mogelijk af te sluiten, mogen we er ook op wijzen dat Walschap de schrijver was van *Zuster Virgilia*. Uit dit werk blijkt dat het absolutisme in zijn verwerping van het geloof, nooit zijn eerbied van religieuze naturen uitsluit.

Zijn *Zuster Virgilia* werd ooit aangekondigd als 'De beste Vlaamse heiligenroman, geschreven door een ongelovige'!

Het tweede grote thema, dat we zouden kunnen aankaarten is dit van de seksualiteit in het werk van Walschap.

In verband met dit aspect, en om dit betoog tussendoor ook wat lichter op de hand te maken, ontsnap ik niet aan de bekoring toch nog even Bomans te citeren :

'De theologie en moraal hebben ten aanzien van het huwelijk altijd gesproken van een min of meer toegestane zonde. Beter te trouwen dan te branden. Je hebt altijd twee beddingen in de kerk gehad, die afwisselend vol liepen en dan stond de ander droog: die van Petrus en die van Paulus. We zitten nu in de Petrinische golfstroom, waarbij we niet meer denken dat alles wat vreugde geeft suspect is ... Mijn moeder meende dat het stellen van daden waar je een hekel aan had je ziel ten goede kwam. De merkwaardige liftwerking, waarbij het dode gewicht van het lichaam naar beneden geduwd werd en dan ging de ziel naar boven. Zelfs Franciscus, die je toch een zekere ruimheid niet onzeggen kan, praat nog over broeder Ezel, als hij het lichaam bedoelt – de voorstelling van twee vijandige polen. De grote ontkenner van die polariteit is Freud geweest...'

Schrijven is veelal een stukje therapie – de pen aan zichzelf slaan! Martine Bijl verwoordde het als volgt: 'Schrijven is stelen – ook van jezelf – en dan goed verwoorden!'

De vooroorlogse, en oorlogse generaties moesten klaar komen met de frustraties uit hun, meestal 'rijke Roomse verleden'. Ieder op zijn of haar manier. Sommigen deden dat met het schrijven van spirituele humor, waarin dan vele anderen zich konden herkennen. Zowel voor schrijver als lezer vormde dit een catharsis, een 'beklemmende en bevrijdende identificatie' – met de woorden van Simon Vestdijk. Walschap heeft de frustraties opgedaan in zijn opvoeding, en later in het seminarie ook nooit onder stoelen of banken gestoken. Integendeel. In onder andere *Adelaide*, en in *Een mens van goeden wil* speelt de seksualiteit een belangrijke rol.

En dan komt *Houtekiet*!

De mythische idealisering van het man zijn, van het vitalisme en de vrije liefde was misschien de uiteindelijke catharsis van Walschap – een uitbeelding van het wezen van de schrijver? Kinderen maken, vrouwen versieren was voor Houtekiet de belangrijkste bezigheid. Zijn volgelingen participeren in deze lustige, felle, haast anonieme vrije seksualiteit, en hijzelf zet het hele dorp vol met Houtekietertjes. – Mythische verbeeldingswereld van de auteur? Merkwaardig is dan dat de oudere Houtekiet de ware liefde ontdekt. Plots ontdekt hij dat alleen liefde aan het leven zin, adel, grootheid geeft.

Walschap blijft trouw aan de stelregel die Aristoteles in zijn *Poëtica* geeft: *'Il faut préférer l'impossible, qui est vraisemblable au possible qui est incroyable'*.

Dat is 'het wonderbare in zijn leven' dat hem overrompelt en hem zal fascineren. Walschap stelt hier twee volstrekt tegengestelde opvattingen en belevingen tegenover elkaar en brengt ze samen. Er wordt op het symbolische vlak artistieke waarachtigheid gegeven aan wat in een empirische wereld onmogelijk blijkt.

De symbolische betekenis van het boek ligt bovendien in het zich vrijvechten van de mens van alle machten, die zijn uitlevingsdrang beperken en omknellen: de feodale adel, de kerk, en het gerecht. Het herlezen waard!

We behandelden twee belangrijke aspecten in het werk van Walschap: de metafysische zoektocht en de seksualiteit. Door alles

heen speelt een derde wezenskenmerk een fundamentele rol: de combattieve, eerlijke, moedige, non-conformist. De 'ketter', de rebel! Hij bracht zijn boodschap via de kunst, die hij beoefende als een ambacht, een vak, een *'technè'* – zoals Aristoteles het zegde.

Zijn meest polemische teksten 'Vaarwel dan', 'De culturele revolutie' en 'Salut en merci', de polemische veldslagen met de kerk en de nep-cultuur doen me soms terugdenken aan Emile Zola: *'J'accuse'*, aan Cicero: *'Quousque tandem abutere ...'* aan Multatuli, ... aan Shakespeare.

Ook Maurice De Wilde is zo'n type met een gedrevenheid die grenst aan zelfvernietiging. Op de VRT hebben we opnieuw kunnen kijken naar een reeks uitzendingen in verband met de weerstand en de repressie. Deze TV-journalist werd destijds na een paar 'te relevante' reportages waaronder 'Mijnalarm' weggepromoveerd met de opdracht een serie te maken over de in dit land meest controversiële periode in de geschiedenis – dit in de hoop en de bijna zekerheid dat hij er nooit zou uitkomen. Maar Maurice klaarde de klus, de onmogelijk gewaande klus. Het is hier niet de plaats om het proces te maken rond de tegenstand vóór het uitzenden, en de hetze die toentertijd ontstond na die eerste uitzendingen.

Maar, hou dit 'effe' vast!

In 1948 schreef Gerard Walschap de teksten voor *Zware en Wit*, een historisch tijdsdocument over de bezettingstijd en de daarop volgende repressie in het Vlaamse land, en trok er mee naar Lou Nagels bij *Heideland*. Dit boek werd dus als een getuigenis geschreven in een 'gevaarlijke' periode toen de repressie nog nawoedde, door een man die ook nog een ogenblik – helemaal ten onrechte – moeilijkheden kreeg!

Walschap voert ze allen ten tonele: de Vlaamse idealisten die nazi werden uit godsdienstige, nationale of socialistische overtuiging of uit afkeer voor het verval van de democratie, degenen die na aanvankelijke pro-Duitse gevoelens in het verzet gingen, de zuivere verzetsmannen van het eerste uur, de attentisten, de beulen van de *Gestapo*, het schorremorrie van de beroepssmokkelaars, de economische collaborateurs, de intellectuele collaborateurs, de sukkelaars die smokkelden uit hongersnood, de stille passieve Duitshaters, de kazakdraaiers, de profiteurs van de 'zwarte markt'. En wat de bevrijding betreft is het tableau al even volledig: de brutaliteiten van

de 'witte brigades', de edele heldenmoed en de onmacht van het zogenaamde 'legale verzet', de tomeloze roofzucht en wraaklust van het 'joelend volk', de lafheid der overheden, de zwakheid van het gerecht tijdens en na de oorlog, de beschamende praktijken van sommige krijgswaarden. Een volledig beeld.

Ik citeer Albert Westerlinck: 'Er zit veel nobels in u. Ik vind *Zwart en Wit* als objectief hard en nuchter geschreven relaas, een sociale daad, die van veel moed getuigt.

U bent steeds een moedig non-conformist geweest.'

Was Thijs Glorieus, de mens van goede wil, die dorstte naar rechtvaardigheid, de schrijver van *Zwart en Wit*?

Tot slot, Gerard Walschap met eigen woorden: 'Ik zeg tot allen wat moeder in de winkel heel haar leven heeft gezegd voor een half pond gerezen suiker of een kruidnoot: 'Salut en merci'. Gelijk mijn vader bij het vertrek na de vakantie, met mijn kinderhand in de zijne en 'Dag Gerard, dat 't welga' zijn hoogste betuiging van liefde verleende, zo zeg ik 'Dag mensen, dat 't welga'. Ik was een maatschappelijk gevaar. Ik was nederig, maar zegt Chardonne: *'Il ne suffit pas d'être humble, il faut l'être avec discrétion'*. En die had ik niet.'

Dag Gerard, dat 't welga!

Tweehonderdduizend nieuwe jobs? De jacht is open!

Dr Geert Janssens

Het regeerakkoord bulkt van de ambitie. Positief denken staat centraal en als een echte leider gaat premier Verhofstadt daarin rigoureus voorop. De meest ambitieuze doelstelling uit het regeerakkoord is die van de tweehonderdduizend nieuwe jobs. Verhofstadt lijkt daarmee komaf te zullen maken met het zwarte beest van de politiek. Reeds sinds de jaren tachtig en nog wel onophoudelijk bezorgt jobcreatie de politici wereldwijd hoofdbrekens. Ze krijgen de techniek van het creëren van jobs maar niet onder de knie en als ze al eens een succesje boeken kosten de banenplannen handenvol geld (subsidies). Dat Verhofstadt er zo maar eventjes 200.000 arbeidsplaatsen gaat bijmaken is wat mij betreft internationaal nieuws. Binnenkort strijken arbeidsmarktonderzoekers uit alle hoeken van de wereld neer om het *Schöpfungswunder* van onze premier te komen bestuderen.

Maar ziet het er allemaal wel zo rooskleurig uit? Het gemak waarmee politici nieuwe jobs op hun conto schrijven is ronduit lachwekkend. Opeenvolgende regeringen zijn wat dat betreft in hetzelfde bedje ziek. Als het economisch voor de wind gaat en bedrijven aanwerven dan is dat dankzij het goed beleid. Als er jobs verloren gaan bij een economische terugval dan is dat niet de schuld van de regering maar van de internationale conjunctuur. De waarheid ligt uiteraard in het midden. In eerste instantie zijn het bedrijven die jobs creëren en niets of niemand anders. Wel kan een beleid gunstige voorwaarden voor jobcreatie creëren en zorgen voor een arbeidsvriendelijk klimaat. Het grote probleem is echter dat een goed beleid haar vruchten pas afwerpt na enkele jaren, i.e. na de volgende verkiezingen. Noodzakelijke hervormingen op lange termijn worden daardoor al decennia lang uitgesteld en niet alleen in ons land.

De ondertitel van het regeerakkoord staat nochtans niet mis: dankzij het goed beleid van de afgelopen vier jaar heeft ons land de internationale conjunctuurvertraging beter doorstaan dan onze buurlanden. Het is natuurlijk spijtig dat men het zelf moet zeggen maar het valt zeker nog te bezien of het ook wel waar is. Overigens, de vraag is niet hoelang ons land het nog beter kan doen dan de rest. De echte vraag is hoelang

men nog kan volhouden dat het zo zou zijn. Want tekenen aan de wand zijn er inmiddels genoeg. Onze activiteitsgraad behoort nog steeds tot de laagste niveaus in Europa (cijfers *Europese Commissie*) en sinds 2000 is het aantal werkende Belgen zelfs nog gedaald. In juni zakte de conjunctuurbarmeter van de *Nationale Bank* tot het laagste peil in tien jaar. De belastingsdruk steeg de afgelopen regeerperiode tot het historisch hoogtepunt van 46,3% terwijl onze buurlanden hun belastingen nog verder verlaagden (cijfers *Europese Commissie*). België heeft in een groep van vierendertig landen de op twee na minst efficiënte overheid (studie *Europese Centrale Bank*). We zouden zo nog een tijdje kunnen doorgaan.

Uiteraard zijn al deze cijfers relatief en is doemdenken uit den boze. De uitdagingen waarvoor ons land staat zijn echter niet minder dan die in de ons omringende landen. Met een staatsschuld van meer dan 100% van ons Bruto Binnenlands Product (BBP) moeten wij niet hoog van de toren blazen, integendeel. Het opsouperen van de rentemarge tijdens de vorige legislatuur legt overigens een zware hypotheek op de komende jaren. De omgekeerde rentesneeuwbal van ongeveer 1,5% van het BBP die de vorige regering cadeau kreeg, werd immers niet geïnvesteerd in de toekomst. Het regeerakkoord belooft echter niet veel beterschap. Slechts een goede halve pagina wordt besteed aan het budgettaire kader. En er staan zowaar enkele cijfers in vermeld. De begrotingsoverschotten die men beloofd zullen hoe dan ook niet voldoende zijn om de pensioenbom te ontmijnen. Overigens, met de lege doos van het *Zilverfonds* en de hype van de actieve welvaartstaat heeft ook de vorige regering geen dam gelegd tegen vergrijzingproblematiek.

Er zijn bijgevolg nog heel wat hervormingen noodzakelijk. Soms betreft het simpele maar structurele veranderingen zoals de administratieve vereenvoudiging, meer arbeidsflexibiliteit en minder complexe sociale wetgeving, meer rechtszekerheid en minder procedures,... Simpel maar blijkbaar te moeilijk voor politiek Brussel. Het regeerakkoord staat bol van de goede bedoelingen maar de afgelopen legislatuur doet het ergste vermoeden. Het aantal wetten dat men de afgelopen vier jaar heeft geproduceerd staat haaks op het proces van administratieve vereenvoudiging. Het regeerakkoord spreekt wel van het snel operationeel maken van de *Kruispuntbank voor Ondernemingen* maar het debacle van de mislukte start is nog steeds niet overwonnen. Verder stelt men een modernisering van de federale administratie in het vooruitzicht maar inmiddels werd Copernicus in de vuilbak gekegeld. En zelfs de rechtstaat is niet verzekerd. Er werd tijdens de vakantie zelfs niet gewacht op

publicatie in het *Staatsblad* om een accijnsverhoging op brandstoffen te innen. Als het beleid haar eigen wetten al niet meer respecteert?

Een andere belangrijke structurele ingreep is een meer arbeidsvriendelijke (para)fiscaliteit. Niettegenstaande iedereen het erover eens is dat de lasten op arbeid veel te hoog zijn, slagen opeenvolgende regeringen er maar niet in deze lasten significant omlaag te brengen. De in het regeerakkoord beloofde lastenverlaging van achthonderd miljoen euro is slechts een druppel op een hete plaat. De regering heeft hiervoor een oplossing bedacht: selectiviteit. In de hoop zo nog een verschil te kunnen maken, worden middelen gekanaliseerd naar specifieke doelgroepen. Het spel van nieuwe regels, criteria, procedures, controles,... kan weer beginnen. In september mogen werkgevers en vakbonden op een werkgelegenheidsconferentie mee aan tafel zitten om zich daarover uit te spreken. De conferentie zou moeten aangeven hoe en waar tweehonderdduizend jobs gecreëerd kunnen worden. De vakbonden en de werkgevers reageren echter lauw. Als binnen vier jaar de meet niet wordt gehaald, krijgen zij wellicht de zwarte piet doorgeschoven. Maar laten we, om te eindigen, nu eens positief denken. Ik hoop echt dat de regering echt werk maakt van werk en wens ze daarbij alle succes toe. Ik hoop dat vakbonden en werkgevers mekaar kunnen vinden en dat de werkgelegenheidsconferentie een aanzet mag zijn tot structurele vernieuwing met het oog op de lange termijn. Overigens, alle ideeën zijn welkom.

Naar een herontdekking van het pedagogische in het Vlaamse onderwijs

Lic. Valeer Van Achter

Deze bijdrage bevat drie delen: in een eerste deel wordt het primaat van de praktijk boven elke theorie besproken. In een tweede deel verkiest de auteur een historische benadering van de laatste veertig jaar van de Vlaamse onderwijspolitiek te schetsen, om in een laatste deel te besluiten met een waarschuwing: Vlaanderen, let op uw onderwijs!

1. De praktijk heeft het eerste en het laatste woord

Tijdens een schitterend Vlaams-Duits tweedaags congres te Antwerpen verklaarde professor Aloysius Regenbrecht: "Er is een fundamentele reden waarom de theorie de praxis niet kan opslorpen. We willen immers niet vanuit de theorie aan de praxis richtlijnen geven"¹. Een gelijklopende stem heb ik laten horen op de persvoorstelling van mijn boek *Koestert Vlaanderen zijn onderwijs? Over onderwijspolitiek*² in het *Vlaamse Parlement* op tien december 2001:

"Het document van de VLOR, 'Visie op onderwijs', verschenen in 1999, vat samen wat gedurende dertig tot veertig jaar aan veranderingen is voorgesteld. Ik stel vast dat het niets nieuws te bieden heeft. Hoe komt dat? Omdat men de onderwijspraktijk niet ernstig heeft genomen. Ik zal dit even toelichten. Wanneer men langdurig in klassen kan observeren dan rijpt stilaan een idee waar het eigenlijk om te doen is. Doe zelf de test als de gelegenheid zich voordoet: stap naar een school en vraag aan de leerkracht of je langdurig mag meedoen, vooral of je mag observeren wat er in de lessen gebeurt. Het liefst bij een uitstekende leerkracht. Tracht vervolgens met je eigen woorden te zeggen welke processen zich afspelen. Ik heb dit persoonlijk onlangs nog gedaan gedurende acht weken. En wat ik dan zie vat ik samen onder het grondbegrip 'zelfvorming-in-dialoog'. Ik zeg dit ook aan de leerkracht en hij beaamt ten volle. Meer zelfs, hij vindt dit een inspirerende idee. Wat wil ik hiermee aantonen? Dat het grondbegrip 'zelfvorming-in-dialoog' rechtstreeks uit de praktijk komt, de beste garantie tegen levensvreemdheid, die elke theorie bedreigt. Vandaar mijn stelling: de

praktijkmensen hebben het eerste maar ook het laatste woord. Het past niet dat de theorie directieven zou geven. Leraren weten wel wat zij te doen en te laten hebben. Alles wat tussen dit eerste en laatste woord ligt (theorie, wetgeving, administratie, *Dienst voor Onderwijsontwikkeling, Vlaamse Onderwijsraad...*) moet je in principe argwanend bekijken. Dat doen leerkrachten ook! De mensen die aan de kant staan moeten met stevige argumenten bewijzen dat hun bijdrage wel degelijk het onderwijs ten goede komt. Wetenschap en beleid moeten zich bewijzen in de ogen van de leraren. Als de leraren daar niets in zien, gebeurt er ook niets mee. Aan de leraar moet die vrijheid gegund worden. Het moet vanzelfsprekend een bekwame vrijheid zijn: als de leraar iets afwijst, en hij heeft het recht daartoe, dan moet dit ook gesteund zijn op een verantwoording"³.

We doen er dus goed aan alle aandacht te vestigen op de praxis van leerkrachten, vooral van de zogenaamde 'geboren' leraren. De bedoeling is niet zomaar naïef te aanvaarden dat de practicus zonder meer gelijk heeft, maar om zijn praktijk van heel dichtbij te kennen en te verkennen. Daartoe is nodig dat pogingen worden ondernomen tot haarfijne beschrijvingen van deze praktijk, een soort fenomenologie van de onderwijspraktijk. Zoals hoger al gezegd is de praktijk niet alleen uitgangspunt, maar ook toetssteen van elke theoretische beschouwing over onderwijs. De geschiedenis heeft aangetoond dat theoretici zich kunnen vergissen. Zo de visie van 'het kind centraal' als tegenpool van 'de leerstof centraal'. De praktijk van de leerkracht is veel beter bestand tegen deze eenzijdigheden doordat het voortdurend contact met de leerlingen (het luisteren naar de leerlingen) en de gezamenlijke dialoog van de mens met de werkelijkheid als vanzelf voortdurend correcties aanbrengen. De leraar kan niet anders dan in waarheid en waarachtigheid voor zijn leerlingen verschijnen. Hij is fundamenteel gezien een dialoogpartner van zijn leerlingen.

Helaas beschikken we momenteel niet over zulke fenomenologie van het onderwijs. Het ontbreekt geheel aan zulke fijne heel concrete beschrijvingen, hoe paradoxaal dit ook mag klinken. Daarom hebben we zelf een onderzoek opgezet naar wat de praktijk 'eigenlijk is'. We kunnen twee wegen opgaan: of praktijkfragmenten laten beschrijven door de leerkrachten zelf, aangevuld door observaties, om precies te weten te komen wat er in de lessen 'gebeurt'. Of de leerlingen ondervragen over hun onderwijservaringen. We hebben gekozen voor de kant van de leerlingen met vragen als: Welke ervaringen en belevingen wensen leerlingen, in dit geval de laatstejaars van de *humaniora*, ons mee te

delen? (wordt op klankband opgenomen). Gaan deze belevingen diep? Worden deze leerlingen echt 'geraakt' door het genoten onderwijs? Beklijft het gebeuren bij hen? En zo voort. We hopen op zeer korte termijn daarover een publicatie gereed te hebben onder de titel *De ondergesneeuwde praktijk*⁴. Er moet vanzelfsprekend ook een studie volgen die de leraarszijde belicht van deze onverbreekelijke eenheid die 'pedagogische relatie' wordt genoemd. Slechts op basis van een geslaagde en volledige beschrijving van de onderwijspraktijk is de opbouw van een zinvolle en realistische theorie mogelijk.

2. Het raadsel van de Vlaamse onderwijspolitiek

We geven aan de hand van enkele merkwaardige jaartallen de geschiedenis weer van de laatste veertig jaar. In het kader van dit artikel kan daar slechts heel beknopt worden op ingegaan. Een lijvig boek zou meer beantwoorden aan de wending die deze geschiedenis kenmerkt, met daarin politieke feiten die vele intellectuelen niet of onvoldoende kennen.

1960: Tot het einde van de jaren vijftig is alles nog rustig op onderwijsgebied. Vanuit een lange traditie is een bepaalde opvatting ontstaan over pedagogiek en didactiek. Pedagogiek als bezinning op het opvoedingsverschijnsel is daarin steeds gezien als de studie van de opvoeding van de hele mens tot rijpe volwassenheid, tevens tot deelname aan de rijkdom van de cultuur. Een filosofische antropologie, en voor de gelovige opvoeder een theologische bezinning op de ultieme bestemming van de mens, geven hieraan een stevige grondslag. Opvoeding heeft immers steeds te maken met de opbouw van een coherent wereldbeeld en een zinrijke levensbeschouwing. De karaktervorming is daarin niet afwezig. Didactiek is de theorie en de praktijk van het opvoedend onderwijs, met als centraal begrip *'Bildung'*. Een geslaagde geestesvorming wordt beschouwd als de bekroning van het werk van de opvoeding, zeker van het opvoedingswerk op school. Didactiek is een organisch onderdeel van de pedagogiek.

1968: In de loop van de jaren zestig gebeurt er heel veel op vakdidactisch gebied, met als uitschieter de zgn moderne wiskunde. Persoonlijk was ik intens betrokken bij de internationale modernisering van het rekenonderwijs op de basisschool. Terugblikkend op deze bijzonder boeiende en creatieve periode in de geschiedenis van de wiskundendidactiek in Vlaanderen is één vaststelling van groot belang: als de *dialog* ontbreekt mislukt een onderwijsvernieuwing. Wat is er

gebeurd? Op het cruciale moment van de veralgemening van deze vernieuwing is de machtspolitiek (onder de stuwende kracht van de toenmalige inspectie) op het toneel verschenen. Men heeft dan in Vlaanderen een zeer ongelukkig beslissing genomen door een nieuw leerplan op te stellen waarbij los van elkaar enerzijds het traditionele rekenen behouden blijft en anderzijds daar bovenop de Belgische opvatting van 'moderne wiskunde' gedropt wordt, rechtstreeks en onvertaald uit het secundair onderwijs genomen. De kinderen van de basisschool moesten nieuwe geleerde woorden en symbolen leren die, ontwikkelingspsychologisch gezien, niet verantwoord waren. Dat zogenaamde 'nieuwe' leerplan was geen voorbeeld om ontwikkelend onderwijs te stimuleren. De gevolgen zijn op dit ogenblik nog duidelijk vast te stellen: men houdt enkel nog het traditionele rekenen over. De eindtermen verwijzen ook louter naar rekenen en rekentechnieken, met het argument van een realistische wending in het rekenen (zelfs op het niveau van het secundair onderwijs). Ik betreur dit omdat waarschijnlijk voor vele jaren de situatie geblokkeerd zal blijven. Merkwaardig is ook dat de huidige generatie leerkrachten niets afweten van deze recente geschiedenis. Toch wel jammer voor onze kinderen, die de kansen niet krijgen tot ontwikkeling van hun intelligentie, in dit geval op het gebied van het logisch-mathematische denken⁵.

1972: Het *Vernieuwd Secundair Onderwijs* (VSO) is in volle experimentele ontwikkeling en in een hevige strijd gewikkeld met het traditionele secundair onderwijs. Wat opvalt is de plotse verandering in *het taalgebruik*. Het VSO sluit niet aan bij het taalniveau van het waarachtig spreken van mens tot mens, ook niet bij het taalniveau van filosofie en menswetenschap, wel bij het niveau van de taal van de moderne experimentele wetenschap, onafscheidelijk verbonden met de moderne technologie. Over deze verandering van taalgebruik kan de lezer elders meer vernemen⁶. In de VSO-teksten leest men voortaan over doelstellingen, over gedragsveranderingen, over totale persoonlijkheidsvorming (maar dan 'vorming' in een oneigenlijke betekenis!), en over het nieuwe wetenschapsmodel, dat van de onderwijskunde.

De ontstaansgeschiedenis van deze nieuwe wetenschap van het onderwijzen is bijzonder merkwaardig. Ik heb deze geschiedenis betiteld als 'een revolutie zonder weerga'⁷. Door de spoetnikshock heeft het verontruste Amerika gekozen voor een ver doorgedreven *vertechnisering* van het denken over en het handelen in het onderwijs. De doelgerichtheid van het onderwijs moet opgevoerd worden door gebruikmaking van de meest geperfectioneerde technologie in dienst van

de politiek (de eer en de macht van de USA). Daartoe is nodig dat nieuwe onderwijsexperts het onderwijsproces volledig onder *controle* krijgen. In deze historische beslissing zien we tevens het nauw samengaan van onderwijskunde en politiek

1972 is in Vlaanderen het beslissende jaar. Dan verschijnt de *Beknopte didaxologie*, een publicatie die als het ware officieel (binnen universiteit en politiek) het afscheid inluidt van de traditionele opvatting van pedagogiek en didactiek. De nieuwe wetenschap, onderwijskunde genaamd, emancipeert zich uit de pedagogiek (en filosofie). Vanaf dat ogenblik zijn het de onderwijskundigen die de toon zullen aangeven inzake onderwijs en onderwijsvernieuwing. 'De pedagogen' hebben afgedaan. Vele mensen, die met deze ommekeer niet vertrouwd zijn, zullen nog ten onrechte spreken van 'de pedagogen,' terwijl ze eigenlijk 'de onderwijskundigen' bedoelen. Spraakverwarring doet zijn intrede. Tot op vandaag lijkt deze onderwijskunde te zegevieren over de pedagogiek. Zie bijvoorbeeld de publicatie *Onderwijskunde, een kennisbasis voor professionals* (Wolters, Leuven, 1995), waar men zich blijft houden aan een streng empirische uitbouw. Vandaar dat de termen 'opvoeding' en 'vorming' er zelfs niet in voorkomen.

En de onderwijsminister doet hieraan mee. Zo klasseerde de toenmalige minister, Herman de Croo, het VSO tot type I en het traditionele onderwijs tot type II. In de psychiatrie staat deze truc bekend onder de naam degradatie: de tegenstander eerst tot de mindere maken om hem des te gemakkelijker de baas te kunnen.

In Duitsland is wel een dialoog ontstaan over deze aardverschuiving. Ik neem er een auteur uit: G. Scholz⁸. De in Duitsland genoemde '*Gesamtschule*' is een nieuwigheid die primair uit politieke motieven ontstaan is. De nieuwe doelstellingen zullen door politici, technocraten en leerplanspecialisten worden geformuleerd. De rol van de staat komt sterk op de voorgrond. Niet de pedagogische bekommernis, maar de maatschappelijk-politieke zienswijze domineert. De nieuwe school moet een bij uitstek maatschappelijke functie vervullen. De conclusie van Scholz: de onderwijskunde komt in het vaarwater van de politiek terecht. Deze analyse wordt in 1974 gepubliceerd. Hebben onze Vlaamse onderwijskundigen het artikel gelezen?

1980: In dat jaar verschijnt mijn boek *Brief aan onderwijsvernieuwers. Over opvoeding en vorming in het vernieuwd secundair onderwijs* (Lannoo). De reden van dit schrijven lag in de stellige overtuiging dat het met dit VSO helemaal fout loopt op pedagogisch-didactisch gebied. Het

boek is opgebouwd volgens de Socratische denkwijze van ironie en maïeutiek. In een eerste deel analyseer ik enkele aspecten van het huidige VSO en kom tot de conclusie dat dit VSO een technologisch VSO is (technologie in de lijn van de empirische psychologie). In het tweede stel ik me de vragen: kan het anders? En vooral, kan het fundamenteel? Dit deel heeft als duidelijke titel: naar een pedagogische school. Dat boek heeft een storm veroorzaakt, echter meer van verontwaardiging, omdat dit VSO kost wat kost 'moest' doorgaan. Dat was immers een uitgemaakte zaak. Het fundamentele nadenken over dit VSO werd als hinderlijk ervaren. Zelfs na een debat met prof. Cyriel De Keyser is mijn eindoordeel nog duidelijker: dit VSO mist een filosofische en pedagogische grondslag.

1991: Dit jaartal geeft mijns inziens het belangrijkste moment aan van de toenemende greep van de overheid op het onderwijs. Het gaat over het decreet van zeventien juli 1991 handelend over de inspectie en de pedagogische begeleidingsdiensten. Het verbaast me vandaag nog dat men heeft durven sleutelen aan de schoolpactwet. Men heeft namelijk artikel 6 van de schoolpactwet gewijzigd door toevoeging van "Met inachtneming van de eindtermen en van de door of krachtens het decreet bepaalde minimumlesroosters (...)". En verder volgt er nog een wijziging, namelijk artikel 6 bis §1: "De Vlaamse Executieve bepaalt, op eensluidend advies van de Vlaamse Onderwijsraad, de eindtermen (...)". Er bestaat geen twijfel over het doel van deze operatie: alle scholen dwingen onderwijskundig te denken en te handelen. En dit geschiedt zonder een fundamentele wetenschappelijke legitimatie! De gevolgen reiken zeer ver: wie anders durft te denken en dit alternatieve denken publiek tot uiting durft te brengen, komt in een onwettige toestand terecht!

Na goedkeuring in het *Vlaamse Parlement* en na de talrijke benoemingen van inspecteurs nieuwe stijl en van de nieuwe 'pedagogische' (eigenlijk bedoeld als onderwijskundige) adviseurs (met een aanzienlijk weddeverhoging!) hoor ik een van de belangrijkste onderwijskundigen zeggen: "Onze mensen staan nu op alle strategische posten. Er kan ons niets meer gebeuren".

Omdat het hier gaat om een politieke beslissing van eerste orde, heb ik in een bijdrage tot het *Liber Amicorum Jacques Claes* de vraag gesteld: "En kan een metabletisch onderzoek niet veel van wat nu nog in het Vlaamse onderwijslandschap verborgen is, aan het licht brengen?"⁹. Deze vraag heb ik gesteld in de hoop dat de gevierde professor daar zou op ingaan. Dat is niet gebeurd.

In een latere studie werd nogmaals gewaarschuwd voor deze machtsgreep: "Roger Standaert (directeur van de *Dienst voor Onderwijsontwikkeling*) kadert zijn onderwijskundige visie in een groeiend impact van de overheid en van de externe controle op het onderwijs. Hier ontwikkelt de kwalificatie-gedachte zich tot een duidelijke onderwijskundige politiek van de staat. In de optiek ervan krijgt een bepaalde school slechts de noodzakelijke kwalificatie als erkende school, wanneer ze voldoet aan de maatschappelijke en onderwijskundige efficiëntie die door de staat wordt vastgelegd en gecontroleerd"¹⁰.

1993: In oktober van dat jaar komen twee rapporten tot stand. Ze zijn het resultaat van een fundamenteel pedagogisch onderzoek naar 'Bildung'. Het initiatief werd genomen door de v.z.w. CEPECE (*Centrum voor Promotie van het Katholiek Onderwijs in Europa*), die een brief gestuurd heeft naar de toenmalige minister van onderwijs, Daniël Coens, met het verzoek tot subsidiëring van een Europees en een Vlaams fundamenteel-pedagogisch onderzoeksproject. In deze aanvraagbrief van vijftien december 1989 werden beide deelprojecten als volgt geformuleerd:

Europa 1993: Een globale fundamenteel pedagogische visie op het secundair onderwijs in Europa: 'Bildung', begripsverheldering en consequenties voor de vakdidactiek van het secundair onderwijs in Vlaanderen.

Het eerste rapport, *Europese Vorming* (162 p.) genoemd, is het resultaat van in totaal zeven bijeenkomsten van telkens twee dagen door vijf Europese pedagogen. Het tweede rapport, *Vormend onderwijs* (205 p.) genoemd, bevat enerzijds een literatuurstudie van de ontwikkelingen in het 'Bildungs'-begrip sedert 1950 en anderzijds het verslag van een intense dialoog met vakleerkrachten uit drie scholen.

Op 25 januari 1994 werden beide rapporten plechtig overhandigd aan de minister van onderwijs, Luc Van den Bossche. Hij beloofde er de nodige aandacht aan te schenken. Later verneem ik uit goede bron dat er niets mee gedaan wordt, omdat 'de kabinetsmedewerkers de taal ervan zelfs niet verstaan'. De pedagogische taal als hermeneutische wetenschap van het onderwijs is blijkbaar een totaal vreemde taal geworden.

1999: Dit jaartal drukt een tweede hoofdmoment uit van het raadsel van het Vlaams onderwijsbeleid. Door de publicatie van *Visie op Onderwijs*¹¹ van september 1999 heeft de *Vlaamse Onderwijsraad* (VLOR) voor een gebeurtenis van eerste orde gezorgd. Immers, in dit document kiest dit hoogste adviesorgaan (en het heeft tevens het monopolie) resoluut voor

een modellen denken dat, op zijn minst gezegd, zeer bedenkelijk is. Ik heb in het boek *Koestert Vlaanderen zijn onderwijs? Over onderwijspolitiek* een uitvoerige analyse gemaakt van dit document, een visietekst die met algemeenheid van stemmen op achttien juni 1999 werd aangenomen.

De kerngedachte is de volgende: het onderwijs is slechts een maatschappelijk subsysteem. Op basis van deze gedachte verwondert het niet dat de leraar in het belangrijkste hoofdstuk van dit document niet eens met naam genoemd wordt. Maar waarom wordt aan de visie van de individuele leraar geen aandacht besteed? Nadenken komt toch steeds van een individuele mens? Het antwoord ligt in het uitgangspunt: de VLOR ziet het onderwijs op de allereerste plaats als een *systeem*. Deze systeembenadering verhindert het onderwijs te zien als een ontmoeting van mens tot mens, waardoor de kracht van 'vorming' in de pedagogische relatie van leraar tot zijn leerlingen ligt. Maar voor de VLOR geldt alleen: de leraar is een maatschappelijke actor, niet 'iemand', maar slechts een functie. Dat de VLOR dan nog het lef heeft te spreken van 'vormend onderwijs' komt neer op regelrecht misbruik van een begrip dat fundamenteel is in de pedagogiek. Ik besluit mijn analyse als volgt: "De lezer heeft begrepen dat ik niet wild enthousiast word voor een visie die opteert voor een exclusieve en zelfvoldane bijdrage van psychologie, sociologie en onderwijskunde als de derde empirische wetenschap in deze rij. Beseft de VLOR voldoende welke inspiratie het moet missen door het bewust afwijzen van filosofie, van Christendom en Humanisme, van de wijsheid van de geschiedenis, van ethiek en esthetiek, van pedagogiek en didactiek, om de cultuur-inhoudelijke rijkdom van de vormende waarde van de zogenaamde 'vakken' niet te vergeten?"¹².

Ook Guido Vanheeswijck stelt zich de vraag wat een leraar allereerst moet zijn. "Een uitvoerder van regels, eindtermen en doelstellingen, onderworpen aan allerlei procedurele evaluaties, of een persoonlijkheid die in de uitwerking van het leerplan heel eigen accenten kan leggen? De eerste visie op de leerkracht zit impliciet in het recente document 'Visie op Onderwijs' van de VLOR. Opvallend is daarin immers de afwezigheid van de leerkracht als persoon in de praktijk van het onderwijs zelf. Dat is geen toeval. De leraar is, in de visie van de VLOR, een functioneel element in een groter systeem"¹³.

En dan komt Kan. André De Wolf aandragen met de schampere opmerking: "Eigenlijk was het de VLOR erom te doen een coherent referentiekader te expliciteren om zijn adviezen te formuleren. Het VSKO heeft de uitwerking van deze consensus tekst ondersteund"¹⁴. Deze uitspraak van de directeur-generaal van het *Katholiek Onderwijs*

onderschat volledig de draagwijdte van het fameuze document, en is ronduit verontrustend! Want de invloed ervan op alle beleidsniveaus én op het denken en doen aan de basis reikt veel verder. Het is zonder meer een politiek document. In een toegevoegd schrijven van Jacques Perquy, administrateur-generaal van de VLOR, staat duidelijk te lezen dat "de VLOR niet zinnens is 'Visie op Onderwijs' opnieuw ter discussie te stellen. De VLOR wil zelf studiedagen organiseren met de bedoeling deze tekst bekend te maken en te laten gebruiken". Dit geschiedt dan ook als we bijvoorbeeld kijken naar de nieuwe lerarenopleiding, die precies op deze tekst is gebaseerd.

2001: Alweer een poging om mensen wakker te schudden, ditmaal gericht tot de Vlaamse politici. Op tien december 2001 wordt in de Vlaamse Parlement het boek *Koestert Vlaanderen zijn onderwijs? Over onderwijspolitiek* voorgesteld. Sprekers: professor dr Danielle Deli en Hans Annoot. Moderator: professor dr Marc Spoelders. Danielle Deli besluit haar tussenkomst als volgt: "Vandaar de rijke meerwaarde die dit boek van Valeer Van Achter biedt om iedereen aan het denken te zetten, om eventueel de kwaliteit van het onderwijs, waarop we tot nog toe nog prat konden gaan, maar die heel snel kan verglijden, om die te kunnen handhaven of liever nog te kunnen opkrikken naar de toekomst toe". Hans Annoot van zijn kant onderstreept dat de onderwijsvrijheid een fundamenteel mensenrecht is. De politiek moet zich beperken tot de politiek. En daar hoort de moeder van alle onderwijs, de pedagogie, niet toe, zo besluit Hans Annoot.

Daarna volgt een kort maar heftig debat. Maar de cruciale vraag blijft open: hebben de Vlaamse vertegenwoordigers van het volk het wel begrepen? De voorzitter van de onderwijscommissie, Gilbert Vanleenhove, neemt een afwachtende houding aan. Beseffen de leden van de onderwijscommissie de ernst van de toestand? En wanneer doet zich een hard en onweerlegbaar politiek feit voor?

2002: In een schitterend betoog over de onmeetbaarheid van de cultuur heeft professor H. W. von der Dunk het op een bepaald moment over een algemeen verschijnsel dat in zijn toekomstige gevolgen nog moeilijk te peilen is. Hij doelt op de onweerstaanbare opmars in de maatschappij van *de kaste der regelaars*. Wat hij daarover zegt geeft de indruk dat de auteur ook volledig vertrouwd lijkt te zijn met de Vlaamse situatie. "Overal hebben mensen de leiding in handen genomen, en zich als onmisbaar geïnstalleerd, die uitsluitend regelen, 'programmeren', 'structureren' en 'herstructureren' in een van de werkvloer klinisch afgezonderde ruimte en in een nooit eindigende reorganisatie- en vergadermanie (...)

Inhoudelijke onkunde heet nu een garantie voor distantie, dus voor objectiviteit. Het zijn doorgaans de beter of hoogst betaalde banen (ook omdat de salariering deel van hun zelfgedefinieerde taak is) en diensgevolge vindt er een gestage verschuiving plaats. Er komen steeds meer managers, steeds minder stemgerechtigde *arbeiders*"¹⁵.

Alden Le Grand Richards heeft het over de verschrikking van het '*pädagogische Bürokratismus und die Unterdrückung des Menschen als Person*'¹⁶. Typisch is dat het weten, ook het wetenschappelijke weten, in het kader van een totalitair 'denken' gebureaucratiseerd moet worden. Al wat bestaat, ook mensen, moet volgens het criterium van maatschappelijke nuttigheid beoordeeld en gereduceerd worden. Vandaar de zware klemtoon op technologische controle, op het 'bewaken' van de onderwijskwaliteit, zoals zij, de pragmatische technocraten, kwaliteit van onderwijs verstaan. De auteur illustreert zijn stelling aan de opgaven voor de universiteit. In dit hoger onderwijs moeten studenten 'gevormd' worden door hen kwalificaties te laten verwerven die perfect aansluiten bij dit bureaucratisme. Elke vorm van vrijheid moet uitgeschakeld worden gewoon omdat het bureaucratisme enkel kan gedijen in een volledig beheersbare wereld, die perfecte controle toelaat. Door de *know-how* van de universiteit is deze totalitaire situatie gewaarborgd. Op deze wijze is het onderwijs louter een machtsinstrument in handen van wat von der Dunk de kaste der regelaars noemt. Het onderwijs is een orgaan van de macht, aldus Richards. Maar, zo deze auteur, het handelen dat louter uit maatschappelijke verplichtingen voortvloeit kan nooit menselijke vreugde teweegbrengen. Deze geestelijke vreugde is enkel voorbehouden aan de mens als persoon in zijn poging zijn bestaansvragen te beantwoorden. Daarom hecht hij groot belang aan de gemeenschap van personen, een gemeenschap die veel oorspronkelijker is dan gelijk welk maatschappij-concept. Wanneer mensen persoon mogen worden, geconfronteerd met de Ander (hij volgt hier Levinas) ontstaat een fundamentele ervaring van het waarachtig humane, dat zich krachtig kan, en hopelijk zal, verzetten tegen elk totalitair 'denk'-systeem.

2003: In de maand april van dit jaar publiceren de Vlaamse bisschoppen een brief over het katholiek onderwijs en de christenen in het onderwijs onder de titel: Om te dienen¹⁷. Deze brief is pedagogische gezien eerder zwak te noemen en vraagt om een aanvulling. Die heb ik ook gegeven¹⁸ en wel op vier punten. Op de eerste plaats is het vandaag noodzakelijk, als men de uitdrukking 'pedagogisch project' in de mond neemt, men ook verduidelijkt wat daaronder verstaan wordt. Dat is niet gebeurd. Vervolgens spreekt de brief terecht over de vrijheid van de leerlingen,

maar helaas niet over de vrijheid van de leerkrachten. Op de derde plaats mag worden verwacht dat de bisschoppen enige kritische afstand nemen van het document 'Visie op Onderwijs' van de VLOR, want zo argumenteer ik, "wie goed leest, treft in dat document een filosofie van postmodern nihilisme aan". En tenslotte schrijven de bisschoppen dat zij de indruk hebben dat het eigen pedagogisch project bedreigd wordt door de politiek van de Vlaamse overheid. Die indruk zou het best gevolgd worden door bewijsmateriaal.

Op deze kritische analyse is een reactie gekomen van Kan. André de Wolf en van Marc Van den Brande, directeur-coördinator van het *Pedagogisch Bureau*¹⁹. Mijn antwoord daarop is als volgt. Het is zeer belangrijk te noteren dat Kan. André De Wolf verklaart geen nood te hebben aan een uitgewerkte en gefundeerde pedagogische visie. Bij zijn beleid laat hij zich leiden door een vouwfolder, 'Opdrachtsverklaring van de katholieke school' genoemd. Dat is voor hem voldoende. Zijn eigenlijke pedagogische visie blijft dus grotendeels impliciet. Dat hij anderzijds de louter sociologische visie van de VLOR toch bruikbaar vindt, verhoogt zeker niet de helderheid en de gegrondheid van zijn beleidsdaden. Van den Brande van zijn kant heeft ook geen Bildungvisie. Wat hij schrijft over Bildung als eenzijdige cognitieve benadering spreekt boekdelen van onwetendheid! Hij vindt er geen graten in dat het concept 'totale persoonlijkheidsvorming' van de VLOR een onderwijskundige visie weergeeft waarbij alleen onderwijssociologie en psychologie de inspiratiebronnen zijn. Blijkbaar kent Van den Brande niet het fundamentele onderscheid tussen normatieve pedagogiek en empirische onderwijskunde. Slotsom: de *Guimardstraat* heeft geen Bildungstheorie en wenst er ook geen te hebben. Het is belangrijk dat de publieke opinie dat weet.

Wat nu? Voor de nabije toekomst druk ik de wens uit dat de Kardinaal zelf tot de dialoog toetreedt en actief meedoet naar de zoektocht van de herontdekking van het pedagogische in Vlaanderen, actief betrokken wordt bij een *fundamentele* reflectie, waar zo lang reeds naar uitgekeken wordt in Vlaanderen. Het gaat dan in eerste instantie niet zozeer om het christelijk karakter van scholen maar om *Bildung* zonder meer, of om de humane opdracht van het onderwijs. Heeft de school niet op de eerste plaats een Bildungsoptocht, en niet louter een 'leren leren' waarover de brief van de bisschoppen het heeft?

Geen beter boek dan dat van Johan Verstraeten, *Leiderschap met hart en ziel* (Lannoo, 2003) om deze korte historische schets voorlopig af te sluiten. Johan Verstraeten maakt ten gronde verstaanbaar wat de laatste

veertig jaar in Vlaanderen is gebeurd op onderwijsgebied. Het is een tijd van 'management', dat gericht is op economische doelstellingen, vaak losgekoppeld van fundamentele ethische doelen. Maar, met deze alomtegenwoordigheid van de instrumentele rationaliteit loopt het echter grondig fout, aldus deze auteur. Hij noemt vier grondkenmerken.

Er is vooreerst het kenmerk van *betekenisverlies*. De verschraling van de taal is daarvan een van de belangrijkste oorzaken. Zie in onze bijdrage wat wij met Noordam gezegd hebben over VSO en over de onderwijskunde. Zonder taal en interpretatie is zelfs geen betekenisvolle ervaring mogelijk. Samen met deze devaluatie van het woord is de eenzijdige economisering van de taal een tweede oorzaak. "Zelfs het onderwijs en het intellectuele leven worden door de economische taal en de daarmee gepaard gaande interpretaties gekoloniseerd" (p.21-22). De obsessie met 'controle' gaat zo ver dat men zich zelfs niet bewust meer is van het gebruik van woorden als 'kwaliteitsbewaking'. En Johan Verstraeten besluit zijn beschouwingen rond dit eerste kenmerk door een uitspraak die regelrecht van toepassing is op het raadsel van het Vlaams onderwijsbeleid, geleid door het trio onderwijskundigen-economisten-politici: "Leiderschap is onmogelijk zolang men zich vastklampt aan de illusies van de grot (van Plato), metafoor voor een gesloten hermeneutische horizon. Het vereist een bevrijding uit de ketens van de illusie en het vermogen om in een ander blikveld te treden" (p. 26). Als tweede remmende factor noemt onze auteur de *disconnectie*. Vroeger werd elke menselijke activiteit beschouwd als deel van een groter geheel dat door ethische en metafysische doelen werd bepaald. Dat is nu niet langer het geval. Mogen we de lezer herinneren aan de hier beschreven toestand tot aan 1960, en wat daarna gebeurd is? Een derde element gaat nog dieper: *de vervreemding van het zelf*. Ondanks de belofte en de pretentie van meer autonomie heeft de mens zich meer en meer vervreemd van zijn diepste innerlijkheid. Het moderne zelf is een leeg subject geworden. Wat wil je? Als de onderwijskundigen beslissen dat 'persoonlijkheid' niet meer met 'persoon' te maken heeft, maar een louter psychisch en sociaal functioneren voorstelt... En tenslotte noemt Johan Verstraeten *de instrumentalisering van de ziel* de extra dimensie die men aan het beroepsleven heeft gegeven, in ons geval aan de economisering van het onderwijs. "Vandaag wordt niet zozeer het lichaam, als wel de ziel een object van manipulatie in dienst van economische doelen" (p. 33). Er is zelfs sprake van manipulatie van het hart. Wij denken dan aan veertig jaar geleidelijke doorvoering van deze manipulatie in het Vlaamse onderwijs. Hoe komt het dat zovele leraren

en directies zich in een volslagen stilte hullen? Waarom spreken zij niet? Het is de grote verdienste van Johan Verstraeten het juist woord gevonden te hebben voor het raadsel: onderwijskundigen en politici hebben het Vlaamse onderwijs geleid in 'een gesloten hermeneutische horizon', waarin duizenden leerkrachten en directies (inbegrepen universiteit en hogeschool), zonder dat ze het beseffen, de gevangenen zijn.

Ik kom tot een afronding van dit tweede deel. In een schitterend commentaar op de gevoerde gesprekken rond 'Kinderrechten en onderwijs'²⁰ opent Jos Decorte zijn toespraak met de volgende zin uit het boek van Olivier Reboul (*Le langage de l'éducation*): "*Tous les discours sont idéologiques, mais le discours pédagogique est le plus idéologique de tous ces discours, même de nos jours, plus idéologique que le discours politique*". En hij commentarieert deze uitspraak als volgt: de opvoeder kan de opvoeding leren denken, leren wensen te uiten en leren te verlangen, zoals hij dat wil. Vandaar dat elk dictatoriaal systeem zich zeer uitgebreid en minutieus met opvoeding bezighoudt. Opvoeding is een geweldig controlemiddel. Het heeft met macht te maken. Tot daar Jos Decorte.

Het is precies de opgave van elke leraar aan deze grote verleiding weerstand te bieden. Want, elk kind is op weg naar ware kennis en heeft het recht op het ontdekken van waarheid. Hier vinden we het diepste argument van 'het zijn' van de leraar: hij is een dialoogpartner van zijn leerlingen. In onze tijd is dat een enorme uitdaging! De leraar moet beseffen dat elke menselijke kennis aspectueel is. Wat betekent dat? Mensen kijken naar de werkelijkheid vanuit een bepaald standpunt, ook letterlijk. Niemand is in staat de totaliteit van alle mogelijke standpunten samen te brengen. De absolute waarheid is niet bereikbaar. Vandaar de noodzaak van een voortdurende open dialoog: de ene mens ziet het zus, de andere ziet het zo. Maar, de mens is zwak omdat hij ook naar macht streeft. Als namelijk een bepaalde zienswijze tot het enige standpunt wordt geproclameerd, komt men in een ideologie terecht. Uiteraard is elke ideologie een bedreiging voor de mens, wegens de verabsolutering van het eigen standpunt. Ik verwijs naar enkele hedendaagse bedreigingen. Als technologie verabsolueerd wordt, is het een bedreiging voor de mens, als de idee van zelfontplooiing verabsolueerd wordt is het eveneens een bedreiging voor de mens, als emancipatorische opvoeding wordt geponeerd zonder het woord 'emancipatie' fundamenteel te verduidelijken, werkt het ook ideologisch, met alle inhumane gevolgen vandien; als het katholiek onderwijs voorstander is van een christelijk

opvoedings- en vormingsproject, zonder in een eerlijke dialoog te verduidelijken wat daaronder verstaan wordt, werkt het ideologisch. Kortom, van authentieke vorming is slechts sprake als ook een blijvende dialoog gewaarborgd wordt. *Het uit de weg gaan van de dialoog, zoals in dit historisch overzicht aangetoond, is het teken bij uitstek van ideologisering.*

Volgens het *Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind* (IVRK) hebben kinderen rechten op deze authentieke vorming (zie bijvoorbeeld artikel 29). Vlaanderen (eigenlijk België) heeft dit verdrag geratificeerd en het is dus verplicht dat verdrag toe te passen. De minister van onderwijs moet er bijgevolg op toezien dat personen en instellingen (scholen, netten, tijdschriften...) geen overtredingen begaan. Zij moet terechtwijzen als vastgesteld wordt dat jongeren ideologisch gemanipuleerd worden. Zij moet zelfs wetenschapslui terechtwijzen als die het fundamentele begrip '*Bildung*' schrappen en het reduceren tot vormen van louter psychologische leerprocessen, zeker in de mate deze wetenschappers met hun theorieën de practici uitdrukkelijk willen winnen voor hun zienswijzen, laat staan hen dwingen deze toe te passen. *Zolang men in Vlaanderen het onderwijs blijft zien als een terrein van ideologische machtsstrijd, is dit land niet alleen strafbaar door het niet naleven van het IVRK, het is ook geen vrij land dat authentieke vorming kan waarborgen.*

Tenslotte doe ik een oproep aan de lezer om mij nog andere politiek betekenisvolle feiten mee te delen, teneinde een volledig dossier over de recente ideeëngeschiedenis van het Vlaamse onderwijs te kunnen uitschrijven. Adres: Vitsdam 6, 2880 Bornem en e-mail: diroo.bornem@pi.be. Strikt vertrouwelijke mededelingen zullen worden gerespecteerd.

3. "La passion de penser librement" of: *Vlaamse Academic, let op uw onderwijs!*

Het is evident dat, gezien de zwakte van de macht, vanuit het machtssysteem zelf geen 'beking' te verwachten valt naar een ander denken, naar een totaal ander onderwijsmodel. Het vrije denken moet van elders komen, van buiten de officiële commissies. Er heeft zich inderdaad een gelukkig initiatief voorgedaan, een Vlaams initiatief dat de Franse uitspraak in de titel van dit derde deel, alle eer wil aandoen: de passie van het vrije denken.²¹ Op veertien oktober 1996 heeft een groep van dertien personen, afkomstig uit alle Vlaamse universiteiten, de v.z.w.

Dialoogcentrum Reflectie op Opvoeding en Onderwijs (DIROO) gesticht. De statuten zijn in het *Belgisch Staatsblad* verschenen op vijftiende december 1996 met als identificatienummer 27597/96. Artikel drie van deze statuten stelt: "De vereniging wil in onafhankelijkheid en openheid en op wetenschappelijke basis de dialoog bevorderen over thema's inzake opvoeding en onderwijs die een maatschappelijke relevantie hebben". Tweemaal per jaar organiseert de v.z.w. DIROO een dialoogdag. Op tweentwintig december 1997 werd in het *Europees Parlement* als eerste het thema 'waarden en normen in opvoeding en onderwijs' behandeld. Momenteel ligt de dertiende dialoogdag voor.

De eerste voorzitter van deze nieuwe vereniging, professor dr Alfred Vermandel, motiveert de oprichting van de v.z.w. DIROO als volgt. Er bestaat een kloof tussen het beleid, het onderzoek en de praktijk. En een tweede vaststelling: die kloof kan niet overbrugd worden. Als nu die drie grote groepen niet kunnen samenwerken, dan zijn er in deze groepen toch personen te vinden met grote expertise, die ook willen weten wat er bij anderen omgaat en die kunnen en willen nadenken, om zodoende samen te komen tot fundamentele en constructieve inzichten, die leiden naar een hernieuwde en meer bewuste praktijk. En de voorzitter besluit zijn openingswoord van de eerste dialoogdag: door samen te streven naar een grondige bezinning en pedagogische reflectie worden we als het ware partners-in-innovatie²². De voorzitter opent de tweede dialoogdag, die handelt over de kwaliteit van het onderwijs, als volgt. "Dialoog is meer dan een onschuldige uitwisseling van woorden (...) Precies de bereidheid om in een interactie met anderen zijn eigen inzichten te ontwikkelen en te verruimen, is het meest beslissende kenmerk van de dialoog. Zonder contact met andersdenkenden zal men gemakkelijk verstarren, zal men zijn eigen standpunt niet meer bevragen of niet meer verantwoorden. Het denken wordt dan zonder probleem dogmatisch en onkritisch waardoor er een gesloten denksysteem ontstaat dat op alle vragen een antwoord heeft"²³.

Het is een hele prestatie tot nog toe twaalf dialoogdagen te hebben verwezenlijkt. Voor elke dialoogdag, uitgezonderd voor de eerste en de derde, wordt een boek, geschreven door enkel experts terzake, vooraf aan de deelnemers bezorgd om zich kritisch op komende dialogen te kunnen voorbereiden. Ingaan op elk van deze twaalf dialoogdagen zou ons te ver voeren in het kader van dit artikel. We sommen wel de thema's op in chronologische volgorde: waarden en normen in opvoeding en onderwijs, kwaliteit van het onderwijs, leren participeren aan het publieke leven, kinderrechten en onderwijs, kinderrechten in het gezin,

herwaardering van de leerkracht, de innoverende kracht van de school, verbondenheid als antwoord op delinquentie, zingeving bij jongeren, ICT en internet op school, cultuur en vorming aan universiteit en hogeschool, en gelijke kansen in het basisonderwijs. Voor de dertiende dialoogdag kunt U er ook bijzijn: het pedagogisch project van de 'humaniora van de eenentwintigste eeuw' (Gent, 22 oktober 2003). Raadpleeg de website. U kunt ook via de website inschrijven.

De thema's worden telkens met zorg gekozen door de *Raad van Beheer*, waarbij de adviesgroep ook zijn oordeel uitspreekt. Volgende projecten staan op stapel.

Vormingscomponenten en de lessentabellen voor de derde graad ASO. Dit thema werd gekozen naar aanleiding van een 'ongeluk' waarbij een centralistische en weinig democratische beslissing werd genomen en de vakken Duits en esthetica (eminente cultuurvakken!) werden geslachttofferd ten voordele van de dominerende zgn utilitaire vakken. Pikant detail is dat Brussel (*Guimardstraat* en gemeenschapsonderwijs) van oordeel is dat deze vakken de plaats moeten ruimen voor een nieuwigheid: het leren leren, het zelfstandig studeren, projectonderwijs en dergelijke worden op zich staand op het programma geplaatst zonder te verwijzen naar inhouden. Verrassend is dat niet: de empirische onderwijskunde met de hulp van onderwijssociologie en psychologie, heeft geen eigenlijke waardering voor cultuur en voor vormingsinhouden. Zo kan het 'leren leren' aan gelijk welke inhoud geschieden, de inhoud zelf is irrelevant, aldus de visie van de onderwijskunde. De zoveelste uitwas van een volstrekte dominantie van vijfendertig jaar sociologisch-onderwijskundig denken. De dialoogdag vindt plaats in Sint-Niklaas, op het stadhuis, op woensdag eenentwintig januari 2004.

Zijn de uitgangspunten van de lerarenopleiding wel goed gekozen? Er staan twee modellen van visies op de leraar en de lerarenopleiding tegenover elkaar: enerzijds de leraar in het kader van zijn maatschappelijke opdrachten (de VLOR) en anderzijds de leraar als dialoogpartner. Het is goed, en op dit moment zelfs noodzakelijk, de achtergronden en de vooronderstellingen van beide modellen grondig uit te praten. Om daarna de consequenties te trekken voor de lerarenopleiding van alle niveaus. Dialoog betekent toch elkaar in alle vriendschap helpen de uitgangspunten te zien? Twee auteurs hebben al duidelijk kleur bekend: prof. Antonia Aelterman met haar publicatie (met anderen) *Waar staat de leraar in onze samenleving?* en Valeer Van Achter met *Koestert Vlaanderen zijn onderwijs?* De lezer heeft begrepen dat de v.z.w. DIROO met dit thema een belangrijk initiatief heeft genomen,

dat, hopelijk, leidt tot het al zo lang gevraagde fundamentele gesprek in Vlaanderen. De dialoogdag zal vermoedelijk in april 2004 plaatsvinden.

Europese cultuur en Europese vorming. Dit project wordt een groots opgevat tweedaags congres te Brussel. Het gaat om een zoektocht naar 'l'Europe profonde'. De relatie tussen cultuur en vorming (*Bildung*) is erg vervaagd en zelfs verduisterd. Een pedagogiek van de vorming moet opnieuw het voortouw nemen. Vandaar dat de v.z.w. DIROO dit project wil doorvoeren met de meeste gezaghebbende experts van Europa op beide gebieden. Voor een uitgebreide probleemstelling: raadpleeg de website www.diroo.be en klik op 'forum'.

Nog andere thema's hebben de aandacht weerhouden van de *Raad van Beheer* en van de *Adviesgroep*: de interculturele vorming, en het kwetsbare kind in een kwetsbaar gezin. Ik zou er aantoevoegen: het spirituele leiderschap van de schooldirectie en een bekommernis die voortvloeit uit dit artikel: nadenken in een totaal nieuw gesprek over de aloude relatie tussen bedrijfsleven en het onderwijs in het perspectief van een mogelijke nieuwe alliantie tussen economie en *Bildung*, waarvan de respectievelijke belangen geen tegengestelden zijn.

Tenslotte vermelden we nog een heel bijzonder project, 'pedagogische visies op onderwijs' genoemd. Dit project zal op het politieke forum een ommekeer tot stand brengen door in 2006 voor een onweerlegbaar politiek feit te zorgen. We verwachten immers niet van de minister van onderwijs dat zijzelf het initiatief neemt voor de doorbraak van 'het pedagogische'. Het is aan de v.z.w. DIROO om voor deze 'beweging' te zorgen. De centrale stelling van dit project luidt als volgt: authentieke pedagogische visies kunnen effectief de kwaliteit van het onderwijs in Vlaanderen aanzienlijk verhogen. De minister en de leden van de onderwijscommissie kijken nog de kat uit de boom en wachten op bewijsmateriaal. De v.z.w. DIROO zal die bewijzen op tafel leggen, en dit op een tweevoudige wijze. Er is enerzijds het deelproject 'De ondergesneeuwde praktijk. Naar een herontdekking van 'het pedagogische' in de onderwijspraktijk' (waarvan hoger in deel één van dit artikel sprake) en anderzijds door 'een zich uitbreidende beweging' van naar verwacht minstens vijftig zeer geïnteresseerden uit de onderwijswereld die actief zullen meewerken aan een rapport dat een aantal concrete uitgewerkte pedagogische visies zal bevatten. Dit eindrapport zal in 2006 overhandigd worden aan de minister en de leden van de onderwijscommissie. Er zal worden gevraagd in het *Vlaamse Parlement* een debat te houden over een voorstel tot wijziging van het decreet op de adviesorganen (nu is er het monopolie van de VLOR!). De

minister wordt vanaf de goedkeuring van het nieuwe decreet verplicht adviezen in te winnen én van een pedagogische VLOR-kamer én van een (de nu bestaande) sociologische VLOR-kamer.

Maar voorlopig is de weerstand in sommige machtscentra nog heel groot. Men gunt er de v.z.w. DIROO blijkbaar geen groot succes. Zo is er het bezwaar van Kan. André De Wolf tegen het door hem genoemde pluralisme van onze vereniging. Ik ben dan persoonlijk gaan uitleggen dat er geen sprake is (ook letterlijk niet in de gesprekken binnen de *Raad van Beheer*) van pluralisme in de zin van cultuurrelativisme. Ook de voorzitter, professor dr Alfred Vermandel, is tussenbeide gekomen en heeft op de derde dialoogdag (op 24 oktober 1998) het volgende verklaard: "Het staat goed zich pluralistisch te noemen als een soort eindproduct van een steile verstandelijke opgang van de mensheid, boven alle meningen, waarbij men zich beperkt tot een minzaam hedonisme, tot een, beschaafd materialisme en het kleine ideologische krakeel bejagent met een vermoeid schouderophalen. Pluralisme in die zin ruikt sterk naar onverschilligheid, ideologisch nihilisme, apathie, verlies van zindimensie en ideeënloosheid (...) Het *Dialoogcentrum Reflectie op Opvoeding en Onderwijs* streeft echter juist naar het tegenovergestelde van dat soort pluralisme"²⁴. Wat later willen we een betaalde aankondiging plaatsen van een belangrijke dialoogdag, ook voor alle katholieke scholen, in het tijdschrift *Forum* van de *Guimardstraat*. Op het allerlaatste moment werd het op een veto van Kan. A. De Wolf onthald, met als argument het... pluralisme. Wie begrijpt het nog?

Tenslotte wil ik iets zeggen over de houding van de ministers Luc Van den Bossche, Eddy Baldewijns en Marleen Vanderpoorten. Luc Van den Bossche was de v.z.w. DIROO zeer genegen en heeft een subsidie toegekend. Eddy Baldewijns heeft die morele houding voortgezet, de v.z.w. moreel gesteund, zelfs met een mooie uitspraak die voortaan op ons briefpapier prijkt: 'Het is van belang dat er in het onderwijsveld een kritische reflectie blijft bestaan'. Marleen Vanderpoorten heeft, nu bijna vijf jaar of haar hele regeerperiode, de v.z.w. DIROO nog geen euro subsidie willen verlenen. Zou uitgerekend een liberale minister van onderwijs tegen de vrijheid van denken zijn? We begrijpen het niet. Staat zij dan onkritisch achter de VLOR? Dat geloof ik ook niet, gelet op de kritiek die zij soms uit tegen dit adviesorgaan. Is zij dan zelf de gevangene van het rigide onderwijskundige systeem? Ik acht dit zeer goed mogelijk. Maar, kan de minister het zich permitteren alleen slechts eenzijdige adviezen te ontvangen? Wat de zaak nog bedenkelijker maakt is het politiek gewilde feit dat de VLOR namens de hele onderwijswereld spreekt. Maar dan

wordt de eenzijdige visie tot een opgelegde eenheidsvisie? En toch is er een uitweg. Georges Monard, destijds directeur-generaal van het departement onderwijs, duidt een weg aan om uit de impasse te geraken. Monard drukte de wens uit: hoe meer visies naast deze van de VLOR hoe beter voor een gezond beleid. Beleid voeren bestaat essentieel in het scheppen van *voor-waarden*. Het beleid bepaalt niet de waarden zelf, of de visie op onderwijs. Of, zoals Monard het uitdrukte: het beleid heeft geen pedagogische visie en mag er ook geen hebben. "Vanuit het beleid zijn wij geen voorstander van één visie op onderwijs (...) Het is goed dat er in ons onderwijs een pluriformiteit is van visies en gedachten binnen, over en door de netten heen", aldus de hoogste ambtenaar van het departement Onderwijs²⁵. Deze wijze woorden geven aan de minister de kans als scheidsrechter op te treden en te letten op het algemeen belang en op de ware belangen van het kind. Misschien groeit minister Marleen Vanderpoorten tijdens haar vijfde regeerjaar toch nog uit tot een wijze staatsvrouw?

1. Pedagogisch Bureau VSKO, *Vormend onderwijs. Dialoog tussen praxis en theorie*. Verslag van een Europees wetenschappelijk seminarie in Antwerpen op 18 en 19 maart 1996. Leuven, Garant, 1997, 182 pp., p. 56. Dit zeer belangrijke verslagboek over 'Bildung' is eigenaardig genoeg niet verspreid geworden.
2. Valeer Van Achter, *Koestert Vlaanderen zijn onderwijs? Over onderwijspolitiek*. Gent, Academia Press, 2001, 123 pp.
3. Tussenkoms van Valeer Van Achter op de presentatie van het boek 'Koestert Vlaanderen zijn onderwijs?' in het Vlaams Parlement. Zie: verslagboek te verkrijgen bij de vzw DIROO, 16 pp.
4. Behoort tot een project dat besproken wordt in het derde deel van dit artikel.
5. Het gaat hier om de vraag of het onderwijs wel ontwikkelend onderwijs is. Zie: Valeer Van Achter, *Kwaliteit van het onderwijs. Over vier aanspraken van jongeren op goed onderwijs*. DIROO-Cahier nr 1. Leuven, Acco, 1998, 129 pp.; zie het hoofdstuk over ontwikkelend onderwijs.
6. Interessant is de visie van N.F. Noordam op de ontwikkeling van de taal op drie niveaus. Zie: Valeer Van Achter, *Brief aan onderwijsvernieuwers*. Tiel, Lannoo, 1980, 215 pp.
7. Zie p. 15-20 van 'Koestert Vlaanderen...'
8. G. Scholz, Bildung im 'Strukturplan für das Bildungswesen'. *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Pädagogik*, 50(1974), 3, 300-311.
9. Luc Braeckmans, Guido Vanheeswijck, *Onder de koepel van het Pantheon. Liber Amicorum Jacques Claes*. Kapellen, Pelckmans, 1994, 448 pp. Zie mijn bijdrage: Wanneer komt er een fundamentele reflectie op onderwijs op gang? (p. 332-351).
10. Sylvain De Bleckere(red.), Johan Van der Vloet, Valeer Van Achter, *Fundamenten van het onderwijs*. Brussel, Licap, 1993, 159 pp., p. 49.
11. Vlaamse Onderwijsraad, *Visie op onderwijs*. Brussel, Leuvenseplein 4, 1999, 52 pp.
12. Koestert Vlaanderen.... p. 54.

13. Guido Vanheeswijck, Welk middelbaar onderwijs willen we eigenlijk? *Streven*, 70(2003), nr 5, p. 13-21.
14. André De Wolf, Katholiek onderwijs beoogt totale vorming van persoon. *Tertio*, nr 174(2003), II juni, p. 12.
15. H.W. von der Dunk, De onmeetbaarheid van de cultuur. In: Guy Aelterman e.a., *Cultuur en vorming aan universiteit en hogeschool*. DIROO Academia nr 1, Gent, Academia Press, 2002, 105 pp. zie p. 28.
16. Alden LeGrand Richards, Auf den Spuren von Nietzsche und Kierkegaard fernab vom amerikanischen Traum. In: Waltraud Harth-Peter, Ulrich Wehner, Frithjof Grell(Hrsg), *Prinzip Person. Über den Grund der Bildung*. Bibliotheca Academica. Würzburg, Ergon Verlag, 150pp.; zie p. 89-114.
17. Verklaringen van de Bisschoppen van België. *Om te dienen*. Nieuwe reeks nr 28. Brussel, Licap, 2003, 8 pp.
18. Valeer Van Achter, Bisschoppelijke onderwijsbrief mist pedagogische invulling. *Tertio*, nr 171(2003), 21 mei, p. 10.
19. Zie *Tertio* nr 174.
20. vzw DIROO, *Kinderrechten en onderwijs. Een pedagogische benadering*. Verslagboek van de vierde dialoogdag. Bornem, vzw DIROO (in eigen beheer), 1999, 77 pp. Zie p. 57.
21. De Franse uitspraak, "la passion de penser librement", ontleen ik aan de titel van een journalistiek stuk, gewijd aan de bespreking van het boek van Hannah Arendt "Les origines du totalitarisme", de Franse vertaling van haar boek dat in 1951 is verschenen. Zie Le Figaro Littéraire van 27 juni 2002.
22. vzw DIROO, *Waarden en normen in opvoeding en onderwijs*. Verslagboek. Leuven, Garant, 1998, 85 pp.; zie p. 9-11.
23. vzw DIROO, *Visies op de kwaliteit van het onderwijs*. Verslagboek. Leuven, Garant, 1998, 103 pp.; zie p. 9-10.
24. vzw DIROO, *Leren participeren aan het publieke leven*. Verslagboek. DIROO(in eigen beheer); 1999, 102 pp. Zie p. 7.
25. vzw DIROO, *Herwaardering van het leraarschap*. Verslagboek, DIROO(in eigen beheer), 2000, 59 pp. Zie p. 47.

Over de auteurs

- Prof. Dr Mr Matthias E. Storme doceert recht aan de universiteiten van Antwerpen en Leuven en is algemeen voorzitter van het *Verbond der Vlaamse Academië*
- Jos Journée is ere-ambtenaar bij het *Provinciebestuur van Brabant* en geassocieerd lid van VVA-Limburg
- Dr Geert Janssens is doctor in de economische wetenschappen en stafmedewerker van het *Verbond van Kristelijke Werkgevers en Kaderleden*
- Lic. Valeer van Achter is voormalig docent in de lerarenopleiding en was directeur van de dienst fundamentele pedagogiek van het pedagogisch bureau van het VSKO. Hij is tevens afgevaardigd-bestuurder van de v.z.w. DIROO
- Mr Drs Frank Judo is hoofdredacteur van *Vivat Academia*.

Afdelingen

<http://va.vwb.org/va-afdelingen.html>

VVA-Antwerpen	swinnen20@hotmail.com vic.mortelmans@vlaanderen.org (jongeren)
VVA-Brugge	gwijde.steel@pandora.be
VVA-Brussel	wa@drvermeulen.com
VVA-leper	andre.bouckaert@online.be
VVA-Campinia	den_boone@hotmail.com
VVA-Klein-Brabant	raoul.lamens@skynet.be (secretaris)
VVA-Kortrijk	paul.thurman@kulak.ac.be paul_de_meester@hotmail.com (secretaris)
VVA-Kortrijk-Jongeren	ponseele.c@daikin.be wa_jongeren@hotmail.com (secretariaat)
VVA-Leuven	petervanwindkens@vlm.be
VVA-Limburg	walimburg@pandora.be ghislain.duchateau@pandora.be (secretaris)
VVA-Oostende	wim.vereycken@pandora.be
VVA-Taxandria	verdurme.bvba@pi.be

Activiteitenkalender

Zaterdag 6 december 2003

OVV-Colloquium "Vlaanderen & Europa" in het Vlaams Parlement – Brussel

WA-Antwerpen

Dinsdag 7 oktober 2003

Openingsvergadering met rede door mevrouw Nelly Maes, Europees Parlements lid

Dinsdag 21 oktober 2003

Dirk Ysebaert over "Orgaanschaarste, de Achillespees van orgaantransplantatie"

Dinsdag 4 november 2003

Koen Boey over "Het goede Leven"

Dinsdag 18 november 2003

Ludo Abicht over "Israël / Palestina: wat is er nu aan 't gebeuren?"

Zondag 23 november 2003

Bezoek aan Europalia Italia: Genova & Anversa

Dinsdag 16 december 2003

Herman Wauters over restauratie van glasramen in de Antwerpse kathedraal

VVA-Antwerpen biedt een aanvullend programma voor jong-academici aan

WA-Limburg

Dinsdag 2 oktober 2003

Concert "Brahms & Beethoven" door Beethoven Academie o.l.v. J. Caeyers

Zondag 19 oktober 2003

Uitstap naar Diepenbeek met o.a. Atelierbezoek kunstenaars Bea Vangertruyden

Woensdag 5 november 2003

Twee Brusselse tentoonstellingen Europalia Italia

Zaterdag 16 november 2003

Plechtige uitreiking van twee literaire prijzen: Guido Wolms-prijs & Hendrik Prijs-prijs

Donderdag 20 november 2003

"Barstende Muren" door Jef Vanwingh, ere-regionaal-directeur van de Strafinrichtingen

Dinsdag 2 december 2003

Lezing "Actuele, politieke problemen" door Frieda Brepoels, N-VA-voorzitter

Zondag 14 december 2003

Kerstviering met Helikon-kerstaperitiefconcert en Kerstbrunch

Zondag 18 januari 2004

Nieuwjaarsviering met Feestmaal en Thé dansant met DJ Alex & Zanger Jef

Donderdag 29 januari 2004

Film "CUBA" van cineast Paul De Schutter

Tot uw dienst: de leden van het hoofdbestuur.

Algemeen voorzitter:

Prof. Dr. Matthias Storme, Zuidbroek 49, 9030 Mariakerke

Algemene ondervoorzitters:

Lic. Milka Tombal, Carnegielaan 47, 3500 Hasselt

Ir. Marc Van Dongen, Bredabaan 764, 2170 Merksem

Algemeen secretaris:

Ph. D. Rita Wardenier, Waversesteenweg 288, 1040 Brussel

Algemeen penningmeester:

Lic. Fernand Smets, Oostvaardijk 17, 2830 Willebroek

Hoofredacteur:

Mr. Frank Judo, Luchtvaartlaan 50 bus 5, 1150 Sint-Pieters-Woluwe

Bestuursleden:

Lic. Alain Mouton, Voorstraat 36 A, 8500 Kortrijk

Lic. Stijn Debruyne, H. Mausstraat 15 b 7, 1000 Brussel

Prof. Dr. Jozef T. Devreese, d'Oultremontlei 24, 2930, Brasschaat

Lic. Chris D'Huyvetter-Swinnen, Azalealaan 1, 2950 Kapellen

Lic. Luc Decreus, Minister Tacklaan 21, 8500 Kortrijk

Ir. Wim Vereyken, Pater Pirelaan 9, 8400 Oostende

Lic. Marnix Cherretté, Vaartstraat 4 bus 5, 9300 Aalst

Elk auteur is verantwoordelijk voor zijn bijdrage. VVA-standpunten worden expliciet als dusdanig aangekondigd.